folklor/edebiyat, cilt:19, sayı:73, 2013/1

SOVYET RUSYA VE İTALYA GEZİLERİNİN TÜRK SİYASAL YAŞAMINA ETKİSİ (1930-1932)

Funda Selçuk Şirin*

GİRİŞ

"İnsanın en güzel ve en masum tutkularından biri" (Löschburg, 1998:7) olarak değerlendirilen gezi, gezginin hayal ya da gerçek farklı yerlere yaptığı geziye dayanır. Başlı başına bir yazın türü olan gezi, edebi türler arasında en fazla anı türüne yakındır. Bu bakımdan da her gezi, gezenin anılarını da bizimle paylaşır.

Yeni yerler keşfetme isteği, farklı kültürlerle tanışma, yaşadığı yerlerin dışında olanı merak, gezinin nedenlerinden bazılarıdır. Özellikle merak, gezilerin en öncelikli nedeni olmuştur. Zira "ateşli bir şekilde yeni şeyler görme, yer değiştirme tutkusuna kapılmış olan Rönesans insanının merakı", (Febvre, 1995:76-77) coğrafi keşiflerin tetikleyici unsurudur. Bu amaçlarla yapılan gezilerin tarihi hayli eski dönemlere dayanır. Winfired Löschburg'un dediği gibi gezinin tarihi aslında "insanlığın tarihidir, bir parça dünya tarihidir. Gezi yazısı, edebiyatın kendisi kadar eskidir."(Löschburg, 1998:8-9)

Gezi türü, sadece edebi açıdan değil, tarih bilimi açısından da önemli bir kaynaktır.

* Yrd. Doç. Dr. Kocaeli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Tarih, coğrafya, arkeoloji, sosyoloji gibi alanlarla ilgili önemli bilgiler içeren gezi yazılarında gezgin çoğu zaman bir toplumun yaşayışını, gelenek ve göreneklerini, farklı açılardan dikkatini çeken pek çok konuya dair değerlendirmelerini verir. Bu bakımdan da gezi yazıları tarihçiler için önemli bir kaynaktır.

Ahmet Hamdi Tanpınar, Türk tarihinde batılılaşma hareketi ve gezi yazıları arasında yakın bir ilişki olduğuna dikkat çeker ve gezi türünün toplumun ve aydının yeni fikir ve bilgiyle tanışmasına olanak tanıdığına değinir.(Tanpınar, 1988:44) Zira bu metinler sayesinde okuyucu gezenle birlikte yolculuğa çıkmış olur. Aslında her gezi yazısı, bir bakıma körlerin fil hikâyesine benzer. Her yazar gördüğü memleketi ve insanları bir başka yerinden tutup anlatmaya çalışır. (Gökyay, 1973:457-459) Okuyucu ise, onun gördüklerine ve yaşadıklarına, bilgisine ortak olur.

Gezilerin önemli nedenlerinden biri de gezenin kendi ülkesinde değişmesini, düzeltilmesini arzu ettiği eksiklikleri gidermek için iyi örnekler bulmak arzusudur. 1930 ve 1932'deki Sovyet Rusya ve İtalya gezileri ağırlıklı olarak bu gerekçe ile yapılmıştır. İki farklı tarihte Sovyet Rusya ve İtalya'ya yapılan geziler sonundaki gözlem ve değerlendirmeler 1930'lar Türkiyesi'nde sistemin siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel olarak yeniden inşasında kullanıldı.

1930'LAR TÜRKİYESİ VE DÜNYA EKONOMİK KRİZİ

I.Dünya Savaşı sonunda toparlanma evresi yaşayan dünya ekonomisi, 1929'da yeniden ciddi bir sarsıntı geçirdi.(Tekeli-İlkin,1983:3-30) Krize zemin hazırlayan I. Dünya Savaşı sonunda yenilen devletlerle yapılan, ağır şartlar içeren anlaşmalardı. Başta Almanya olmak üzere yenik devletler, ekonomilerini toparlayabilmek ve kalkınma hamlesinde bulunmak için krediye başvurmak zorunda kaldı. Ancak alınan kredilerin zamanla ödenmemesi, alım gücünün düşmesine ve dünyanın yeni bir krize sürüklenmesine neden oldu.

Savaş sonrası ortamda Amerika Birleşik Devletleri, güçlü ekonomisi ile ekonomik sıkıntı içinde olan pek çok devlete vadeli büyük krediler sağladı. Ancak ABD ekonomisi de özellikle sanayide baş gösteren durgunluk, üretimin düşmesi ve işsizlik oranının artması ile bozulmaya başladı. Durum, dünyayı kısa süre içinde ekonomik bir krizin eşiğine sürükledi. (Tekeli-İlkin,1983:4-16) Buhranın etkileri 1932 yılına kadar artarak devam etmiştir. Sorunun geleneksel ekonomik politikalarla çözülememesi, 1933 yılından sonra bazı ülkeleri çözümü siyasal niteliği ağır basan kararlara itmiştir. Bütün dünyada 1933 yılından sonra önemli rejim değişiklikleri görülmeye başlanmıştır. (Tekeli-İlkin,1983:3-4)

Türkiye, 1930 yılına Dünya ekonomik bunalımının etkisi altında girdi. Krizin etkisiyle pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de devletin ekonomik alana müdahalesi arttı. Devlet sektörünün ekonomiyi etkileme gücünde ciddi bir artış meydana geldi. Özellikle sanayi programlarının uygulanmasıyla iktidarın eline ekonomiyi yönlendirmekte kullanılabilecek birtakım yeni araçlar geçti. (Tezel, 1982:214-216)* Kriz döneminde Türkiye ekonomisi de dışa kapanarak ve devlet eliyle bir milli sanayileşme denemesi içine girerek krize direnmeye çalıştı. Ancak kriz, Türkiye gibi dünya ekonomisine hammadde ihracatçısı ve sınai ürün ithalatçısı durumunda olan ülkelerde daha çok etkili oldu. Kriz, hammadde fiyatlarını sınaifiyatlarından

* Ayrıca bknz., *Atatürk Döneminin Ekonomik ve Toplumsal Sorunları Sempozyum Bildirileri (1923-1938)*, İstanbul, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Mezunları Derneği Yayınları, 1977

daha fazla düşürdü. (Boratav, 1993:45) Durum pek çok az gelişmiş ülkede sanayisiz yapıyı kırma teşebbüsünün ortaya çıkmasını sağladı. 1930'da Türkiye'de de ilk defa bir hükümet siyaseti olarak devletçilik ortaya çıkmıştır. (Boratav, 1974:47-49; Tekeli-İlkin, 1983:32)* Krizin etkisi ve halkın huzursuzluğu yönetici elitleri ekonomik çözüm arayışlarına zorlayacaktı.

Dünya ekonomik krizi, Türkiye'de yukarıda ana hatlarıyla özetlediğimiz gelişmeleri doğururken planlı ekonomik yaklaşıma yönelik ilginin artmasına da zemin hazırladı. (Tekeli-İlkin, 2004:203) Kriz karşısında devletçi politikalar ve plan deneyimindeki başarısı nedeniyle Sovyet Rusya ve İtalya, Türkiye için ideal iki örnek olarak gösterilmeye başlandı. İktidar, bu yıllarda ekonomik alanın dışında siyasal alanda da önemli düzenlemeler yaparak yoğun bir inşa sürecine koyuldu.

SOVYET RUSYA ve İTALYA GEZİLERİ

1930'da Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın 1932'de ise Başbakan İsmet İnönü'nün başkanlığında Sovyet Rusya ve İtalya'ya yapılan geziler, ekonomik ve uluslararası barışa zemin oluşturması bakımından önemli bir gelişme olduğu kadar Türkiye'de siyasal ve kültürel alanda da etkili oldu. Gezilerde, Türkiye'nin içinde bulunduğu durum nedeniyle her iki ülkenin de özellikle ekonomik ve siyasal alandaki uygulamaları üzerine odaklanıldı. Özellikle Birinci Beş Yıllık Plan'ın son uygulama yılı olan 1932'de Sovyet Rusya'ya yapılan gezide plan kapsamındaki hedeflerin bir çoğuna öngörülen sürelerden önce varılması ve elde edilen başarılı sonuçlar, Türk heyetinin dikkatini fazlasıyla çeken konu oldu. (Tekeli-İlkin, 2004:208)

Sovyet Rusya ve İtalya gezileri sonundaki gözlem ve değerlendirmeler, ekonomik alandaki gelişmeler üzerinde olduğu gibi Kemalizm'in sistemleştirilmesi ve teorileşmesi sürecinde de etkili oldu. 1930'lu yıllar siyasal ve kültürel alanın Kemalizm doğrultusunda yeniden yapılandırılması yönünde pek çok önemli girişimin de başlangıcıdır. (Tunçay, 1981:282-308)** Yönetici elitler, özellikle halkın Serbest Cumhuriyet Fırka'ya gösterdiği ilgi ve Menemen Olayı karşısında tedirgin olmuş, parti kapandıktan kısa süre sonra da her alanda etkili olacak yoğun bir inşa sürecine soyunmuştur. Şevket Süreyya Aydemir ve Zekeriya Sertel anılarında 1930'lu yılların ortamına ve SCF'nin yaratmış olduğu etkiye değinir. (Aydemir, 1965:386) Zekeriya Sertel, SCF'nin kurulmasıyla insanların rahatça konuşabilme imkânını yakaladığını hatta "bir özgürlük havasının esmeye başladığını" yazar. Kendileri için bu ortamın demokrasi savaşını açıktan yapabilmelerine olanak tanıdığını belirten Sertel, SCF'ye gösterilen bu yoğun ilginin nedeninin tek parti yönetiminden hoşnutsuzluğu olduğuna işaret eder. (Sertel, 1977:190-192)***

* Ayrıca bknz., Türkiye'de Devletçilik, Der. Nevin Çoşar, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1995; Çağlar Keyder, *Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929)*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1993.

** Bu dönemde farklı ülkelere gönderilen araştırmacıların hazırladığı farklı parti programları incelenmiştir. Bunlar Bulgar, Fransız, Romen, Alman, İngiliz ve İtalyan partilerine dair programlardır. Mete Tunçay, Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931), Ankara 1981, s.282-308. Aslında Cumhuriyet yönetici elitleri bu programlar arasında bir seçim yapmış ve tercihlerini daha otoriter yapılardan yana yapmışlardır.

*** Zekeriya Sertel 1930'daki durumla ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapar:" O dönemde halk arasında geniş ölçüde hoşnutsuzluk vardı. Tek parti sistemi halkı bıktırmıştı. Memleketin kaderini bir parti elinde tutuyordu. Bu da keyfi yönetime yol açıyordu. Yurttaş düşündüğünü söyleyemiyordu. Seçim hakkını bile özgürce, serbestçe kullanamıyordu. O zaman esen bu hoşnutsuzluk havasını Atatürk de sezmişti. Hatta bundan dolayı rahatsızdı. Her taraftan gelen şikâyetleri işitiyor, buna bir çare arıyordu. Baskıyı daha çok artırmanın yararından çok zarar vereceğini anlamıştı. Sertel, 1977:188-190.

SCF'nin kapanmasından sonra iktidara yakın çevrelerde bir özeleştirinin de gündeme geldiğini görürüz. Falih Rıfkı Atay, özellikle inkılap kadrosunun "rehavete kapıldığını", "her şeyin halledildiği" gibi bir ruh hali içinde olunduğu (Atay, 12 Mart 1931; Atay, 8 Nisan 1931) yazıyordu. Atay, aynı zamanda iktidara yakın bazı çevrelerin konumlarından yararlanarak kazanç elde etmiş olmalarını eleştirdiği gibi durumun halkın hoşnutsuzluğu üzerinde de etkili olduğuna dikkat çekiyordu. (Atay, 1961:424)

SCF deneyiminden sonra yönetici elitler, halkın hoşnutsuzluğu karşısında ve kurdukları rejimi yerleştirmek amacıyla bir arayışa girdi. Sovyet Rusya ve İtalya gezileri sonunda elde edilen bilgi ve deneyim aslında iktidar tarafından özellikle halkın ve inkılap kadrosunun yeniden inşasını sağlamayı hedef alan bu süreçte kullanıldı. Geziler sonundaki tespit ve değerlendirmelerde belli konuların ön plana çıkarılmış olması, Türkiye'nin içinde bulunduğu politik ve ekonomik koşullarla alakalı olduğu gibi, iktidarın siyasal alanı inşa arzusu ile de ilintilidir.

Dönem basını her iki ülkeye yapılan geziyi yakından ve ilgi ile takip etmiştir. Bu haberlerde gezilerin amacı, ağırlıklı olarak ikili ilişkilerin barışçı bir çizgide devamını sağlamak ve dostluk olarak belirtilir.* Geziler sonunda gözlemlerini okuyucularıyla paylaşan gazetecilerin hemen tamamı barış ve dostluk vurgusunu yinelemekteydi. Her iki ülke ile olan yakınlaşma, Kemalist Türkiye'nin barıştan yana tavrının kanıtı olarak veriliyordu. Bu tarz haberler iç ve dış kamuoyunu yatıştırmak ve bazı kaygıları gidermek amacını da taşıyordu. Zira Türk heyetinin her iki ülkeye yapmış olduğu gezi, Batı kamuoyu tarafından da ilgi ile takip edildi.** İngiltere de gelişmeleri yakından takip etmekteydi. İngiltere'nin İstanbul'daki büyükelçisi gelişmeleri, basında çıkan haberleri Foreign Office'e düzenli olarak göndermiştir.*** Türk basınında özellikle Sovyet Rusya gezisine dair haberlerde iki ülke arasındaki yakınlaşmanın Batı'yı rahatsız edebileceğinden kaygılanıldığı için barış ve dostluk vurgusunun yoğunlaştığını görürüz.**** Sovyet Rusya ve İtalya gezilerine dair yabancı basında çıkan haberler, Türk

*Bu haberlerden bazıları için bknz."Tevfik Rüştü Bey Cumartesi Günü Rusya'ya Gidiyor", *Cumhuriyet,* 18 Eylül 1930; "Hariciye Vekili Gitti", *Cumhuriyet*,21 Eylül 1930; "Hariciye Vekili Yarın Geliyor", *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Kânunuevvel 1930; Yunus Nadi, "Yeni Türkiye Hakkında Mühim Bir Konferans", *Cumhuriyet*, 3 Haziran 1931; "Sovyet Mümessillerin Anadolu'da Gördükleri", *Cumhuriyet,* 14 Haziran 1931; "Türk İtalyan Dostluğu", *Cumhuriyet*, 23 Haziran 1931; "İsmet Paşa Hazretlerinin Odesa Nutku", *Hâkimiyeti Milliye*, 28 Nisan 1932; "İsmet Paşa resmi Bir Kabul Sırasında Dedi ki", *Cumhuriyet*, 4 Mayıs 1932, "Türk İtalyan Dostluğu İçin Mühim Bir Nutuk", *Cumhuriyet*, 6 Mayıs 1932; "Hariciye Vekilimiz Silahların Tahdidi Tezini Müdafaa Etti", *Hâkimiyeti Milliye*, 15 Nisan 1932; "Hariciye Vekili Gidiyor", *Akşam*, 8 Nisan 1932; "İsmet Paşa Moskova'da: Başvekil Türk Rus Dostluğu İçin Mühim Beyanatta Bulundu", Cumhuriyet, 29 Nisan 1932.

** İtalya gezisinin haberlerinin basında yer aldığı günlerde Times gazetesi sütunlarını, İtalya'nın yayılma siyasetine ayırır. İki ülke arasındaki yakınlaşmayı bu eksende değerlendiren imalarda bulunur. BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Kutu No: 237, Dosya Gömleği: 600, Sıra No: 2, Dosya Numarası: 431, (14.06.1932) Ayrıca bknz., Mevlüt Çelebi, "Başvekil İsmet Paşa'nın İtalya Seyahati", Tarih İncelemeleri Dergisi, Sayı: 2 8Aralık 2007),ss.21-52.

*** Sovyet Rusya ve İtalya gezisi ile ilgili olarak National Archive'deki belgeler için bkz; F.O.371/14586/Fıles 5133-6859 (1930), 6121/ 6430/ 6495/ F.O.371/15376/Fıles 619, (1931),718/44; F.O.371/16092/Fıles 335-702 (1932), 2380/ 2381/ 2382/ 2450/ 2711/ 3179/ 3834/3938; F.O. 371/16094/Fıles 2396-2808 (1932), 2617/ 2657/ 2658/ 2772/ 2980

**** Moskova Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Bey'in Türk heyetinin çok iyi bir şekilde karşılandığı ve Sovyet Rusya'da Gazi ve Türkiye'ye dair muhabbet hissinin yüksek olduğunu rapor eder. Görüşmeler arzu edilen çizgide ilerlemektedir. Ancak Hüseyin Ragıp Bey, Sovyet yetkililerin Cemiyet-i Akvam meselesi hakkında pek konuşmak istemediklerini yazarak burada bir memnuniyetsizliğin olduğunu ortaya koyar. BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Kutu No: 248, Dosya Gömleği: 667, Sıra No: 8, Dosya Numarası: 431, (8.05.1932)

yetkililer tarafından düzenli olarak takip edilmiştir. Gezilerin yankılarının ne olduğu görülmek istenmiştir. *

Gözlemciler en az barış ve dostluk tesisi kadar "tanımak ve tanıtmak" arzusunun da gezinin önemli bir nedeni olduğuna dikkat çekmektedir. Konu üzerinde yoğunlaşan isimler, aslında bu içerikteki yazılarıyla mevcut Rusya imajını da değiştirmek istiyordu. Ezeli düşman olarak görülen Rusya'nın yeni dost ve müttefik devlet olarak algılanmasını sağlamak önemlidir. (Cumhuriyet, Mayıs 1932; Soydan, Milliyet, Mayıs 1932) Kendi kuşağının Sovyet Rusya algısını; "Çarlık büyük babalarımızdan bize kadar üç dört batınlık Türk camiasının üzerine abanmış bir heyula idi" (Karaosmanoğlu, Temmuz 1932) diyerek ortaya koyan Yakup Kadri, böylesi karanlık bir Rusya imajı üzerinde Batılıların özellikle de Avrupa'nın etkili olduğunu ve artık bu yanlış algının değişmesi gerektiğine dikkat çekiyordu. Gözlemcilerin ortak kanaati; yeni Rusya'ya mevcut önyargılardan arınılarak yaklaşılmasıdır. Artık ezeli düşman algısının yerine dost, büyük ve başarılı bir devrim yapmış olan Rusya algısının yerleşmesi, Sovyet Rusya'ya sempatinin artmasına yardımcı olacağı gibi Rusya'nın tecrübelerden faydalanmayı da kolaylaştıracaktı. Bu yeni imaj, iki ülke arasındaki yakınlaşma nedeniyle iktidara yöneltilecek eleştirilerin de önüne geçecekti.

Gözlemciler propaganda olacağı korkusu ile Sovyet Rusya ve İtalya'ya karşı mesafeli davranılmasını pek doğru bulmaz. (Atay, 1932:4) Özellikle "komünizm" korkusu nedeniyle Sovyet Rusya'nın yeterince tanınamadığı, ancak bir an evvel bu korkudan sıyrılarak Rusya'nın tanınması gerektiği üzerinde duruluyordu. Gözlemciler, Batı'nın Sovyet Rusya ile özellikle Beş Yıllık Plan'ın başarıyla uygulanmasından sonra yakından ilgilendiğini belirtiyorlardı. I. Dünya Savaşı sonunda vebalı muamelesi yapılan Rusya'nın bir cazibe merkezi olmaya başladığı ve Türkiye'nin de Sovyet Rusya'yı yakından tanıması gerektiğinin zorunluluğu ortaya konmaktaydı.(Belge, Hâkimiyeti Milliye, 1932) Konuyla ilgili yazılarda özellikle Sovyet Rusya'ya dair Batı kaynaklı aleyhte propaganda sürecine dikkat çekilmekteydi. Bu tarz haberlerde Sovyet Rusya'ya dair gerçeklerin yansıtılmadığı ve yanlış, kasıtlı bir Rusya imajı yaratıldığına işaret edilir. (Nadi, Cumhuriyet, 1931) Yakup Kadri, Sovyet Rusya'nın Fransız İhtilali karşısında ilgisiz kaldığını belirttiği Türk aydınından tavrından farklı bir yaklaşım ile değerlendirilmesi gerektiğini savunuyordu. (Karaosmanoğlu, Haziran 1932:38-39)

* Konuyla ilgili birkaç örnek için bknz., Belgrad'da çıkan Novosti gazetesi, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30.10.0.0., Kutu No: 12, Dosya Gömleği: 73, Sıra No: 2, Dosya Numarası: 11, (18.02.1932); Türk heyetinin Moskova'da ilgi ile karşılandığı üzerinde duran Yunan basınından Katimeri'ni gazetesindeki yazı. BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Kutu No: 13, Dosya Gömleği: 74, Sıra No: 5, Dosya Numarası: 11, (06.06.1932) Sovyet Rusya gezisinin yapıldığı günlerde Türkiye'nin bölgedeki konumuna ve önemine dikkat çeken Kahire'de yayınlanan El Ehram gazetesi. Bu haberde Türkiye ve Sovyet Rusya'nın bölgedeki yeniden yapılanma sürecinde İtalya'dan destek gördüklerine dikkat çekilir. Bu durum bölgedeki yeni bir siyasetin habercisi olarak değerlendirilir. Hatta bu ülkeler arasındaki iyi ilişki "Moskova Roma hattı harekatı Avrupa'nın hali hazırdaki vaziyetinin ezali bir şekilde tadili" olarak ifade edilir. Siyasi yönden bu durumun Avrupa'da bazı tasfiyelere sebep olacağını söyler. Yapının siyaset alanına etkisi bu iken ekonomik olarak da bir yeniden yapılanma olduğu vurgusu yapılır. BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Kutu No: 13, Dosya Gömleği: 74, Sıra No: 8, Dosya Numarası: 11, (13.06.1932) Türkiye'deki İtalyan menfaatlerine değinen iki ülke arasındaki yakınlığı bu çerçeveden değerlendiren Bari'de yayınlanan La Gazzetta del Mezzogiorna gazetesi, BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Kutu No: 237, Dosya Gömleği: 598, Sıra No: 15, Dosya Numarası: 424, (27.01.1931) Sovyet Rusya ile yapılan ticari antlaşmalar doğrultusunda yapılan yardım üzerinde duran Daily Telegraph gazetesinin haberi. BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Kutu No: 234, Dosya Gömleği: 579, Sıra No: 10, Dosya Numarası: 422, (25.06.1934); Atina Büyükelçisi Mehmet Atina basınında Sovyet Rusya ve İtalya gezilerine dair müspet ve menfi iki yaklaşımın mevcut olduğunu belirtir. BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Kutu No: 13, Dosya Gömleği: 74, Sıra No: 2, Dosya Numarası: 11, (02.06.1932)

Batılıların Sovyet Rusya aleyhindeki propagandasına değinen Burhan Asaf, Yakup Kadri, Falih Rıfkı ve Yunus Nadi, Rus ve Türk ihtilalinin en az Fransız ihtilali kadar önemli ve özel bir ihtilal olduğunu savunuyorlardı. Bu gözlemciler, her iki ihtilalin en temel özelliğinin Avrupa'nın sömürme tutkusuna tepki ve cevap olduğunda birleşiyorlardı. Batılıların Rusya aleyhindeki propagandalarının nedeni bu gerçekte aranıyordu. Durum gözlemciler tarafından aynı zamanda liberalizmin kriz içinde olmasının kanıtı ve sonucu olarak da değerlendirilmekteydi. Bu bakımdan da Türkiye'nin Batı karşısında daha başarılı bir devrim olarak görülen Sovyet Rusya'dan yararlanması gerektiği vurgusu öne çıkarılıyordu. Kemalizm için "çürüyerek, kokarak, çözülerek" başarısızlığı gözler önüne serilen sistemler değil, Sovyet Rusya gibi doğmakta olan, "yeni dünya, yeni bir insanlık, yeni bir cemiyet" örnek alınmalıydı. (Belge, Hâkimiyeti Milliye, 1932; Atay, 1932:4-7)

Yakup Kadri, Burhan Asaf, Yunus Nadi ve Falih Rıfkı; Avrupa'nın Sovyet Rusya'dan rahatsız olmasının nedenini bir müstemleke olarak görülen Sovyet Rusya'nın ekonomik bakımdan yeni bir güç, özellikle Avrupa'nın ekonomik yayılmacılığına karşı yeni bir güç olarak görülmesine bağlıyordu. Rus ihtilaline dair Batı kaynaklı olumsuz propagandalar üzerinde bu durumun etkili olduğu kanıtlanmaya çalışılıyordu. (Karaosmanoğlu, Eylül 1932:34-36; Nadi, Cumhuriyet 1931; Yunus Nadi, Cumhuriyet, Nisan 1932; Yunus Nadi Cumhuriyet, Mayıs 1932) Nitekim Yakup Kadri, hakikati okuyucularına göstermek için Avrupalıların Milli Mücadele yıllarında Türkler için oluşturdukları yanlış ve kusurlu Türk imajını hatırlatarak Türkler hakkında söylenen asılsız iddiaların şimdi Ruslar için söylendiğine ve gerçeği yansıtmadığına dikkat çekmek istiyordu. Yakup Kadri'ye göre Avrupa Sovyet Rusya karşısında "bir nevi dehşet ve nefret histerisine" tutulmuştur. (Karaosmanoğlu, Eylül, 1932:34-36)

Sovyet Rusya ve İtalya gezilerinde fazlasıyla belirgin bir şekilde öne çıkan konu her iki ülkedeki yoğun inşa faaliyetidir. Sovyet Rusya ve İtalya'da başta rejim, halk, devlet olmak üzere ekonomi, sanayi ve sanat kısacası her şey yeniden inşa edilmektedir. Gözlemciler, her iki ülkede de rejimin inşası, bu doğrultuda da halkın inşası ve terbiyesi bağlamında yapılan düzenlemeler ve yöntemlerle yakından ilgilenmiştir. İtalya'da Faşizm, Sovyet Rusya'da Komünizm doğrultusunda ulus devlet inşası bağlamındaki yoğun çaba, Türk heyetini en çok etkileyen konu oldu. Her iki ülke halkının da ülkelerinin geleceği için büyük sıkıntılara katlanacak derecede bir özveri ile çalışması, gözlemcilerin hemen tamamının dikkatini çekmiştir. Özellikle Sovyet Rusya'da Beş Yıllık Plan kapsamında halkın gelecek Rusya için tüm sıkıntılara katlanma noktasına getirilmesi, bazı gözlemciler tarafında Sovyet Rusya için başlıca eleştiri olarak öne sürülürken, bazı gözlemciler tarafından da büyük bir fedakârlık ve Sovyet yöneticilerin başarısı olarak değerlendirilmekteydi. (Cemil, Cumhuriyet 1932; Atay, 1931a:25) Rusya gezisine katılan Vala Nurettin ve Cevat Nizami Bey ise, Sovyet Rusya'da halkın gelecekteki bir nesil için feda edilmesini doğru bulmayarak durumu eleştiriyorlardı. Hatta bu yöntemi, mevcut nesil açısından büyük bir haksızlık olarak değerlendiriyorlardı. (Cevat Nizami, Akşam, 1932; Vala Nurettin, Akşam, 1932)

Başta Falih Rıfkı Atay olmak üzere Yunus Nadi, Yakup Kadri ve Mahmut Soydan'ın ise ana meselesi, Sovyet Rusya ve Faşist İtalya'da ulus devlet inşasında kullanılan "ihtilalcimetotlardır."(Atay, 1932:20-45; Atay, 1931a:2-6; Soydan, Milliyet Mayıs 1932) Bu gözlemciler her iki ülkeyi de ihtilalci yöntemleri kullanma noktasında başarılı buluyor ve

Türkiye için de iyi bir örnek olarak görüyorlardı. Yakup Kadri, özellikle kontrol ve disiplinin bir inkılap ikliminin temel şartı olduğunu ve bu şartlara uymayan her yabancı unsurun da er geç mahvolup gitmeye mahkum olacağını belirterek Rusya ve İtalya'daki durumu olumlamaktaydı. (Karaosmanoğlu, İkinci Teşrin, 1932:38-40)

Genelde milletvekili de olan gözlemciler İtalya ve Sovyet Rusya'da halkın inşasında elde edilen başarının anahtarının plan, otorite, disiplin ve kontrol olduğunda birleşiyorlardı. Vala Nurettin ise, durumu baskı olarak değerlendiriyor, Sovyet Rusya'nın gün geçtikçe otoriterleştiğini söyleyerek Sovyet yetkilileri eleştiriyordu. Vala Nurettin bu yaklaşımı ile diğer gözlemcilerden ayrılmaktaydı.(Vala Nurettin, Akşam Mayıs 1932) Sovyet Rusya ve İtalya üzerinden disiplin, otorite ve kontrol kavramlarına ve bunların başarılı uygulamalarına dikkat çeken gözlemciler, aslında her üç kavramın da Türkiye'nin mevcut ihtiyaçlarına cevap vereceğine inanmaktadırlar. Türkiye'nin de sıkı bir disiplin, bir inşa ve iktisat planı sayesinde Rusya ve İtalya gibi halkını inşa edebileceği savunuluyordu. (Atay, 1932:7-19; Nadi, Cumhuriyet, Mayıs 1932) Yakup Kadri ve Falih Rıfkı Atay, Sovyet Rusya idaresinin bir hafiye teşkilatı olduğu yönündeki eleştirilere katılmazlar. Hem Sovyet hem de İtalyan yetkililerin halk terbiyesi ve inşası için otoriter bir tavır benimsediklerini bu durumun da gayet anlaşılabilir olduğunu vurguluyorlardı. (Karaosmanoğlu, İkinci Teşrin 1932:38; Atay, 1932:21-35; Atay, 1931b:25)*

Gözlemciler, aynı zamanda üç rejim arasında yaptıkları karşılaştırmalar üzerinden Türk inkılapçılarının hatalarını ve eksiklerini de ortaya koymaya çalıştılar. Gözlemciler, karşılaştırmalar sonunda Türk inkılabını özellikle halk ve aydın inşasında, Kemalizm'in içselleştirilmesinde başarısız bulurlar. Bu bakımdan Türk inkılabı, Sovyet Rusya ve İtalya'daki gelişmişliğin gerisindedir. Yakup Kadri, durumun nedeninin "bazı şeylerin adının değişmekle mahiyetlerinin de değişebileceği" yanılgısı olduğunu belirtir. Bu yanılgı, Türkiye'de her şeyin "yarım yamalak" kalmasına neden olmuştur. Hatta Yakup Kadri, Türk inkılapçılarının lüzumundan fazla optimist olduklarını düşünür. Sovyet Rusya'daki gibi bir "inkılap havasının" ne Ankara ne de İstanbul'da olduğunu belirtir.(Karaosmanoğlu, Eylül 1932:42-43)

Gözlemciler tehlike olarak değerlendirdikleri durumlar üzerinden de üç rejim arasında karşılaştırma yaparlar.** Falih Rıfkı Atay ve Yakup Kadri, konu ile ayrıntılı şekilde ilgilenen isimler arasındadır. Komünizm için dış, Faşizm için iç tehlikelerin daha baskın olduğunu belirten Yakup Kadri, Türkiye'nin iki inkılaptan farklı olarak her iki tehlikeye de açık olduğuna dikkat çekiyordu. İçteki en büyük tehlike sürekli olarak dış tehlikenin desteklediği ve beslediği irticadır. Yakup Kadri'ye göre tehlike üç kanaldan Türkiye'ye sızmaktadır: "O bize yeşil bayraklı bir şeyh veya kızıl bayraklı bir ihtilalci suretinde görülebileceği gibi, bir beyaz bandıralı liberal şeklinde de görünür." Türk inkılapçıları bu hakikati göz önünde bulundurarak hareket etmek zorundadır. (Karaosmanoğlu, Eylül 1932:40)

* Falih Rıfkı Atay, her iki ülkeye de yapılan geziler sonunda en kapsamlı değerlendirmeleri yapan isimdir. 1930'daki geziye katılan Atay, hem İtalya hem de Sovyet Rusya'ya dair değerlendirmelerin ilk olarak 1930'da gazetesindeki köşesinde yayınladı. Atay, daha sonra da bu notları genişleterek kitap halinde getirir.

** Türk aydının Faşizm ile ilgilendiği yıllarda başta Oryantalist Ettore Rossi olmak üzere bir çok Faşist aydın da Kemalizm ile yakından ilgileniyordu. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz, Giacomo Caretto, "1930'larda "Kemalizm-Faşizm-Komünizm Üzerine Polemikler, I-II", *Tarih ve Toplum*, Sayı:17–18, (Mayıs 1985/Haziran 1985), s. 56–60; 62–65.

Falih Rıfkı Atay'ın tehlike tanımı ve algısı da Yakup Kadri ile örtüşür. Atay'a göre de irtica Türk inkılabının öncelikli sorunudur. Atay, sorunun halledilmesinde inkılap kadrosunun yaratılmasının önemine dikkat çekmekteydi. Zira Faşizm ve Komünizm kadro bakımından Kemalizm'e göre çok şanslıdır. Hatta Atay, bu bakımdan Atatürk ve Türk inkılabını talihsiz olarak değerlendiriyordu. Atay'a göre Türk inkılabının iyi kadrolu bir fırka disiplin ve kontrolüne ihtiyacı vardır.(Atay, 1931a:117-125; Atay, 1932:45) Dolayısıyla Kemalizm'in ilk ve en öncelikli meselesi, kadrosunu yaratmaktır. Çünkü bu kadro her alanda öncü olacağı gibi bir yığından ulusu da yaratacak olandır.

Plansızlık ve sistemsizlik de karşılaştırmalar sonunda Türk inkılabının eksiği olarak ön plana çıkarılıyordu. En az Sovyet Rusya ve İtalya'daki ihtilaller kadar kurucu ve büyük bir ihtilal olmasına rağmen Türk inkılabının bu iki ihtilalin inşa hızını yakalayamamasının en temel nedeni, bu iki alandaki eksiklikte aranıyordu. Oysa Sovyet Rusya ve İtalya plan konusunda ciddi mesafeler kat etmiş ve bu durumun başarılı sonuçları alınmaya başlanmıştır. Gözlemciler, süreç sonunda Sovyet Rusya ve İtalya'da "teşkilatlanmış halk yığınına" ulaşıldığına dikkat çekerken Türk halkının ise "uyuşuk, tembel, amaçsız ve bir boş vermişlik" hali içinde olduğu eleştirisi yapıyordu. (Karaosmanoğlu, İkinci Kanun 1933:29; Karaosmanoğlu, Mart 1933:32; Atay; 1931a:45-55; Atay, 1932:7-16)

Aslında bu değerlendirmelerle ortaya konmak istenen durum, Türk inkılabının gerekli önlemleri alarak yeniden büyük bir hızla inşasının sağlanmasıdır. Geziye katılan pek çok gözlemcinin dikkat çektiği bu durum, Cumhuriyet seçkinlerinin temel meselesini göstermesi bakımından da açıklayıcıdır. Aslında bu hassasiyetin arkasında henüz hafızalardaki tazeliğini koruyan SCF deneyimi ve Menemen olayı yatmaktadır. Bu bakımdan da Sovyet Rusya'da ve İtalya'da halkın rejimin arzu ettiği şekilde inşasını sağlamak için sanatın her dalının ve tüm ideolojik aygıtların etkili şekilde kullanılması gözlemcilerin fazlasıyla dikkat çektiği konular arasındadır. Özellikle Sovyet Rusya bu bakımdan daha fazla ön plana çıkarılmaktaydı.(Atay, 1931a:73-84; Atay, 1931b:11-19; Atay, 1932:49-70) Her iki ülkede de rejim için yapılan propaganda, sanatın dahi rejimin hizmetinde bir propaganda vasıtası olarak kullanılması gözlemcilerin temel vurgulardan biridir. (Atay, Hâkimiyeti Milliye, 15 Teşrinisani 1930; Nadi, Cumhuriyet 6 Mayıs 1932)[*] Başta edebiyat olmak üzere okul, kitap, sinema, tiyatro ve gazete kısacası kitle üzerinde etkili olabilecek her araç ve yöntem aktif şekilde kullanılmaktadır ve rejimin hizmetindedir. (Atay, Hakimiyeti Milliye, 17 Kanunuevvel/Aralık 1930, Atay, Hakimiyeti Milliye, 17 Kanunuevvel/Aralık 1930; Nadi, Cumhuriyet, 9 Mayıs 1932; Vala Nurettin, Akşam, 12 Mayıs 1932; Atay, 1931a:25) Sovyet Rusya'daki bu yeni sanat anlayışı, yani devrimin hizmetinde sanat anlayışı, Türk inkılabı için örnek gösterilen konular arasındadır. Sovyet Rusya gözlemlerinden elde edilen sonuçlardan biri, sanatın halk yığınları üzerinde inkılap lehinde bir his ve heyecan uyandırdığıydı ve bundan yararlanılması gerektiğiydi. (Karaosmanoğlu, Nisan 1933:40)

Sovyet Rusya'da ve İtalya'da halkın dönüşümünü sağlayan önemli aygıtlardan biri de okul ve eğitimdir. Pek çok gözlemci, Rusya'daki eğitim hamlesine dikkat çeker. Her iki ülkedeki eğitim reformu gözlemciler tarafından Türkiye için örnek olarak gösterilmekteydi. Sovyet Rusya'daki gelişmelere daha eleştirel yaklaşan Vala Nurettin de, eğitim alanındaki atılımı önemser. Eğitimin dahi rejimin hizmetine sunulduğunu bu durumun da halkın inşasına yardımcı olduğuna dikkat çekiyordu. (Vala Nurettin, Akşam, 27 Mayıs)

Sovyet Rusya'da sanat ve tiyatro alanındaki gelişmeye dair en kapsamlı gözlemleri yapan kişi mesleği gereği Muhsin Ertuğrul'dur. Darülbedayi dergisinde "Moskova Notları" başlığıyla yayınlanan gözlemlerde ağırlıklı olarak Sovyet Rusya'da sanat alanındaki ilerleme, yeni sanat anlayışı ve sanatın etkili bir propaganda aracı olarak kullanılması gibi konular ele alındı. (Ertuğrul, Birinci Teşrin 1934:6; Ertuğrul, Mart 1935:6) Sanatın her dalının ancak başta tiyatro ve sinemanın halkın inşasındaki öncelikli işlevi, Ertuğrul'un dikkatini çekmiştir ve yönetici elitlerle bu durumu paylaşmak istemektedir. (Ertuğrul, Birinci Kanun 1933:3; Ertuğrul, Birinci Teşrin 1934:4) Muhsin Ertuğrul'un amacı, sanatta henüz yeni ve geri olduğunun belirttiği Türkiye için iyi örnekler bulmaktır. (Ertuğrul, İkinci Kanun 1935:5) Zira Sovyet Rusya bu iyi örneklerden biridir.

Her üç rejim arasında karşılaştırma yapan gözlemciler aynı zamanda özgünlük vurgusunu da ön plana çıkarmaktaydılar. Faşizm'in İtalya'ya, Komünizm'in Rusya'ya özgü olduğu vurgulanırken Kemalizm'in özgünlüğüne dikkat çekiliyordu. Bu açıklamalarla aslında İtalya ve Sovyet Rusya ile kurulmaya çalışılan yakınlığın Türkiye'nin rejiminde herhangi bir değişikliğe sebep olmayacağı gösterilmeye çalışılıyordu. Faşizm ve Komünizm, özellikle inşa yöntemleri bakımından genç Cumhuriyet için iyi birer örnek olarak sunuluyor, her rejimin özgün olması gerektiği sık sık vurgulanıyordu. (Nadi, Cumhuriyet 27 Mayıs 1932; Nadi, Cumhuriyet 23 Mayıs 1932; Nadi, Cumhuriyet, 4 Haziran 1932; Nadi, Cumhuriyet, 5 Haziran 1932; Hâkimiyeti Milliye, 7 Mayıs 1932; Karaosmanoğlu, Birinci Kanun 1932:33)

Sovyet Rusya ve Türkiye dostluğu ön plana çıkarılırken de her iki ülke rejiminin özgünlüğüne dikkat çekilmekteydi. Rusya'nın rejiminin Komünizm, Türkiye'ninkinin ise "koyu milliyetperverlik" olduğu belirtilerek iki rejim arasında bu bağlamda hiçbir ilişki olmadığı kanıtlanmaya çalışılıyordu. Ancak bu farkın iki ülke arasında Milli Mücadele yıllarında başlayan dostluk ilişkisinin gelişimine engel olmayacağı da ısrarla vurgulanmaktaydı. Akşam gazetesi, İsmet Paşa'nın gezi öncesinde yaptığı ve her ülkenin rejiminin özgünlüğüne dikkat çektiği konuşmasından parçaları adeta mevcut bir kaygı, yanlış anlama ve eleştirinin önüne geçmek istercesine sürmanşetten verdi. (Akşam, 25 Nisan 1932; Akşam, 4 Mayıs 1932; Nadi, Cumhuriyet 12 Mayıs 1932) Zira Yunus Nadi, durumu şöyle özetler: "Biz yeni Rusya'nın rejimi ile değil kendisi ile ve beynelmilel mana ile dostuz. Her devletin dâhili idare tarzı demek olan rejimi kendisinindir. Onun üzerinde münakaşa bile caiz değildir." (Nadi, Cumhuriyet 14 Mayıs 1932) Akşam gazetesi, bu durumu kanıtlamak istercesine milliyetçi Türkiye vurgusunu yaptığı haberin hemen altında yine bazı kaygıların ve eleştirilerin önüne geçmek istercesine 20 kadar Komünist'in yakalandığına dair bir haberi büyük puntolarla yayınladı. (Akşam, 8 Mayıs 1932) Atay da kendilerinin Sovyet Rusya ve İtalya ile yakından ilgilenmelerinin nedenini şöyle açıklar: "Biz ne komünistiz; ne faşistiz: Kemalistiz. Bizim Rusya'da ve İtalya'da sevdiğimiz şey bizim işimize yarayacak ihtilalcı terbiye ve inkişaf metotlarıdır." Aslında temel mesele Atay'ın da belirttiği gibi ideal Türkiye'yi yapmak için yöntemler ve örnekler bulmaktır. (Atay, 1931b:45; Atay, 1932:19)

Gözlemciler her üç rejimin özgünlüğüne dikkat çekmekle birlikte karşılıklı yardımlaşma ve alışverişin önemini de ortaya koyuyordu. Kemalizm özgünlüğünü koruyarak Sovyet Rusya ve İtalya'dan farklı açılardan yararlanabilirdi. Zira Faşizm'in korporatist yaklaşımı sınıfsız ve imtiyazsız bir halkçılık anlayışını benimseyen Kemalizm için iyi bir model ola-

rak gösterilirken, Sovyet Rusya'nın özellikle inşa yöntemleri ve planlı ekonomik uygulamalardaki başarılarından yararlanılması gerektiği üzerinde duruluyordu. (Atay; 1931b:21-31; Mongerdi, Cumhuriyet 23 Mayıs 1932; Kahn, Cumhuriyet 26 Mayıs 1932; Cumhuriyet 27 Mayıs 1932; Hâkimiyeti Milliye 9 Mayıs 1932; Akşam 22 Mayıs 1932; Akşam 23 Mayıs 1932; Akşam, 26 Mayıs 1932; Akşam, 27 Mayıs 1932; Akşam, 29 Mayıs 1932; Akşam, 30 Mayıs 1932)

Gözlemcilerden bazıları rejimler arasındaki alışverişi kolaylaştırmak amacıyla her iki rejimin de eleştirilen yönlerine farklı bir bakış açısı geliştirirler. Nitekim değiştirilmeye çalışılan Rus imajı bu çabaya örnektir. Aynı çabanın İtalya için de verildiğini görürüz. Yunus Nadi ve Falih Rıfkı, İtalya'nın "Mare Nostra Bizim Denizimiz, Adriyatik" söylemini daha farklı yorumlayarak İtalya'nın emperyalist bir siyaset takip ettiği eleştirilerinin önüne geçmeye çalışmaktaydılar. Her iki gazeteci de bu söylemin bir emperyalizm vurgusu değil ulus devlet inşasında "köklü bir tarihe" duyulan ihtiyaçtan kaynaklandığını belirtiyorlardı. Buradan hareket eden iki gazeteci, İtalya'nın başarılı bir ulus devlet inşası örneği olduğunu bunun sırrının da demokrasinin sakıncalarının görülmesi, sınıflararası mücadelenin ortadan kaldırılması olduğunda birleşiyorlardı. Dolayısıyla İtalya, bu özellikleriyle Sovyet Rusya'dan bir nebze daha Türkiye için ideal bir örnek olarak ön plana çıkarılıyordu. (Nadi, Cumhuriyet, 30 Mayıs 1932; Atay, 1931b:21-31)

Gözlemciler, her üç rejimin özgünlüğüne dikkat çekmekle birlikte özellikle Sovyet Rusya ile dostluğa temel teşkil edecek olan tarihsel benzerliklerin ve yakınlıkların altını da çizdiler. Bu değerlendirmelerde Sovyet Rusya ve Türkiye'nin birer imparatorluk geçmişine sahip olduğu hatırlatılarak benzer bir mirasa sahip olduklarına dikkat çekiliyordu. Bu yazılarda iki ülke arasında Milli Mücadele yıllarındaki yakın dostluk da hatırlatılıyordu. (Karaosmanoğlu, Temmuz 1932:35; Atay, 1931a:7-9) Her iki inkılap da, I. Dünya Savaşı sonundaki en büyük ve gerçek anlamdaki iki ihtilal olarak değerlendiriliyordu. Emperyalizme karşı mücadele, inkılapçılık her iki rejimin ortak özelliği olarak sunuluyordu.(Atay, Hakimiyeti Milliye, 13 Teşrinisani 1930; Atay, hakimiyeti Milliye 14 Teşrinisani 1930; Atay, Hakimiyeti Milliye, 7 Kanunuevvel 1930; Karaosmanoğlu, Temmuz 1932:35; Atay, 1932:16-17) Her üç rejim arasında karşılaştırma yapan Atay, ortak yönlere dair şu değerlendirmeyi yapar: "Kemalizm ile Faşizm arasında hususi bir yakınlık devlet ve ecnebi sermaye teşebbüslerinin üçüne de yer vermekte olmalarıdır. Kemalizm ile Leninizm arasında hususi bir yakınlık ise, her iki tarafın halk yığınları ve iktisadi inkişafları ile Garp arasındaki uzun ayrılığı en kısa zamanda telafi etmek zaruretidir." (Atay, 1932:17-18)

Sovyet Rusya gezisine katılanların en çok etkilendiği mekân hiç şüphesiz Bolşeva köyüdür. Pek çok gözlemci Bolşeva köyünde gördüklerine özel bir yer ayırdı. Yakup Kadri'ye göre köyün en önemli özelliği; toplumun safrası olarak görülen sabıkalıların, fahişelerin sistem içinde iyi bir şekilde dönüştürülmesidir. Bolşeva köyünde gördükleri karşısında pek çok gözlemcinin ortak kanaati köyün komünist cemiyetin minyatürü olduğudur. Köydeki yaşam Sovyet yetkililerin tüm Sovyet Rusya için arzu ettikleri sistemdir. Bu ideal sistem geziye katılan gözlemcileri hayli etkiledi. (Karaosmanoğlu, Şubat 1933:39-41; Vala Nurettin, Akşam 15 Mayıs 1932; Nadi, 6 Mayıs 1932, Atay, Hakimiyeti Milliye 15 Teşrinisani 1930)

Sovyet Rusya gezisine katılan gazeteciler arasında duruma diğerlerinden farklı ve biraz da eleştirel yaklaşan isim Vala Nurettin'dir. Akşam gazetesindeki "Akşam'dan Akşama" başlıklı köşesinde geziye dair gözlemlerini okuyucusu ile paylaşan Vala Nurettin de esasen Sovyet Rusya'daki büyük değişime ve ulus devlet inşasındaki başarıya dikkat çekmekteydi. Ancak Vala Nurettin bazı değerlendirmeleriyle diğer gözlemcilerden ayrılarak, Sovyet Rusya'ya karşı daha sağlıklı bir bakış açısı geliştirir. Vala Nurettin'e göre Rusya'daki mevcut durum tamamıyla halkın özverisi üzerine kurulmuş ve ilerlemektedir. Sovyet yetkililer, "propaganda ve cebir kullanarak" mevcut nesli gelecek nesil için feda etmektedir. Sovyet halkı ciddi sıkıntılar içindedir ve böyle yaşamaya da pek hevesli değildir. Vala Nurettin, gelecek Rusya için bir neslin baskı, kontrol altında tutulması ve sıkıntı içinde yaşatılmasını doğru ve insani bulmaz. Gözlem ve değerlendirmelerini okuyucusuyla paylaşan Vala Nurettin yetkililerin dikkatini de bu noktaya çekmek ister. (Vala Nurettin, Akşam 10 Mayıs 1932; Vala Nurettin, Akşam 11 Mayıs 1932)** Vala Nurettin, diğer gözlemcilerin olumlu bir yaklaşımla ele aldığı hem Sovyet Rusya hem de Faşist İtalya'nın ulus devlet inşasındaki başarılarının sırrı, Türkiye'nin eksikliği olarak görülen "disiplin ve otorite" tutkusunu da eleştirir. Zira Vala Nurettin'e göre sıkı disiplin ve kontrol, Sovyet yetkililerin otoriter yaklaşımı, Sovyet halkını mutsuz etmiştir. (Vala Nurettin, Akşam 11 Mayıs 1932) Vala Nurettin, Batılı gözlemcilerin de dikkat çektiği bu durumun gerçek olduğunu belirtir. Sovyet yetkililerin çok kapsamlı bir propaganda faaliyetiyle bu gerçeği örtmeye çalıştıklarına dikkat çekmek isteyen Vala Nurettin, incelemelerde bulunmak için Sovyet Rusya'ya gelen heyetlerin Sovyet yetkililerin bu yoğun propaganda girişimleri nedeniyle gerçek Rusya'yı göremediklerini söyler. Zira gelen heyetlere, sadece istenilen yerler ve olumlu yanları gösterilmektedir. Vala Nurettin kendi tecrübelerinden hareketle bu heyetlerin adeta bir abluka altına aldığını okuyucularıyla ve yönetici elitlerle paylaşır. Bu propaganda ablukasını kırarak program dışındaki bazı yerleri görme fırsatı yakaladığını yazan Vala Nurettin, durumun hiç de öyle Sovyet yetkililerin göstermeye çalıştığı gibi olmadığına vurgu yapar. Sovyet halkı ciddi sıkıntı içindedir ve mutsuzdur. (Vala Nurettin, Akşam 25 Mayıs 1932; Vala Nurettin, 26 Mayıs 1932; Vala Nurettin 28 Mayıs 1932)*

Vala Nurettin'in diğer gözlemcilerden farklı bir bakış açısı ile Sovyet Rusya'daki gelişmeleri değerlendirmesi, onun Rusya'yı gözlemcilerin pek çoğundan daha iyi tanımasından kaynaklanıyordu. Zira Nazım Hikmet'in yakın arkadaşı olan Vala Nurettin, Nazım'la Anadolu'ya geçmiş ve bir müddet sonra da eğitim için Sovyet Rusya'ya gitmişlerdi. 1924'te yurda dönen Vala Nurettin, Sovyet Rusya'daki tecrübesinden sonra Komünizm'e daha

* Vala Nurettin, Rusya'da yaşananlara dair şu değerlendirmeyi yapar: "Filhakika Rusya'yı pek çok kimseler içtimaiyat için bir laboratuar addediyorlar. Lakin unutmamalı ki laboratuarlar da tecrübeler, minimini tavşanlar ve fareler üstünde yapılırdı müspet neticeler defatla alındıktan sonra nihayet insanlara tatbik olunur. Hâlbuki bu içtimai tecrübe, doğudan doğuya 160 milyon muasırımıza tatbik ediliyor. Ve Türkiye nüfusunun on iki misli kadar insan bu gün ferden ferda arzı meskunun diğer insanları derecesinde yaşamak imkanındayken harpten on dört sene sonra hala vesika usulile ve dükkanlar önünde nöbet durmakla ihtiyaçlarını temin ediyorlar: tek Rusya'yı makineleştirmek için!, Vala Nuratten, eleştirilerine şu şekilde devam eder: "Henüz huveynat halinde bulunan yahut o hale bile daha gelmemiş olan müstakbel neslin muhtemel rahatı için bu günkü yüz altmış milyonluk koskoca insanlar üzerinde laboratuar tecrübeleri yapmak doğru mudur. Vala Nurettin Bolşevik rejimi için son tahlilde şu ironik tespiti yapar: Bolşevik rejimi şimdiki Ruslar için değil gelecek Ruslar için çalışmakta ….Hakikaten feragatin bu derecesi takdir olunur. Çok idealist insanlar…." Vala Nurettin, "Moskova'da Dokuz Saatlik Süren Büyük Geçit Resmi", *Akşam*, 11 Mayıs 1932

mesafeli yaklaşmıştır. Hatta bu durum, Nazım Hikmet'le arasını da açmıştır.(Vala Nurettin:1995:351-402) Vala Nurettin, gezi sonrasındaki değerlendirmeleri ile Türk heyetinin de böyle bir propaganda ablukası altında olduğunu göstermeye çalışıyordu. Gerçek Rusya'nın tasvir edilenin ötesinde olduğuna dikkat çekmek istiyordu. Aslında Sovyet Rusya'nın bu muazzam propaganda gücüne değinen tek isim Vala Nurettin değildir. Zekeriya Sertel de yaklaşık 6 yıllık tecrübesinden sonra Vala Nurettin'in dikkat çektiği noktaya parmak basar. Sertel, Sovyet propagandasının en kuvvetli yönünün ülkeyi ziyarete gelen yabancılar için yapıldığını, Sovyet yetkililerin yabancıların gerçeği görmemesi için çabaladıklarını yazar. Ancak Sertel, uzun yıllara dayanan tecrübesinden sonra gerçek Rusya'nın gösterilmeye çalışılandan farklı olduğunu söyler. Sertel, durumun Türkiye'de de benzer olduğuna işaret eder. Zira Sertel, Sovyet Rusya'nın eleştirel yanlarını da vereceği anılarının yayınlanma haberinin Türk solunu rahatsız ettiğini yazar. Hatta Sertel, bazı aydınların Sovyet Rusya gerçeğini gördüğü halde "sol okuyucularının inançlarını" sarsmamak için yazmadıklarını da belirtir. (Sertel, 1993:186) Eşinden daha büyük bir tutku ile Sosyalizm'e bağlı olan Sabiha Sertel de, deneyimlerinden sonra Rus yetkilileri özellikle Stalin ve uygulamalarını eleştiren isimler arasındadır. * Bu isimlerin ortak özelliği Sovyet Rusya'yı iyi tanımış olmalarıydı.

FİKİR HAREKETLERİ DERGİSİ: SOVYET RUSYA VE FAŞİST İTALYA'YA DAİR ELEŞTİREL İKİ YAKLAŞIM

Sovyet Rusya ve İtalya gezilerinden yaklaşık bir yıl sonra Cumhuriyetin 10. yılında Hüseyin Cahit Yalçın tarafından çıkarılmaya başlanan Fikir Hareketleri dergisinde de Batılı gözlemciler tarafından her iki ülkeye yapılan ancak eleştirel nitelikte gezi noktaları yayınlandı. Bu gezi notları, Türk gözlemcilerin olumlu değerlendirmelerinden uzak Vala Nurettin değerlendirmeleri ile örtüşen yanları olan açıklamalar içeriyordu.**

Hüseyin Cahit Yalçın, derginin ilk sayısında öncelikli olarak, Henri Beraud'nun "Moskova'da Neler Gördüm Komünistliğin İflası" başlıklı tefrikasına yer verdi. (Beraud, Teşrinievvel 1933:21)*** Tefrikada karamsar bir Rusya imajı çizilir. Rusya'daki gelişmeler eleştirel bir yaklaşımla değerlendirilir. Tefrikanın amacı, Sovyet Rusya'daki rejimin totaliter yönünü okuyucuya göstermektir. Tefrikanın hemen tamamında Sovyet halkının sıkı bir di-

* Yıldız Sertel, annesi Sabiha Sertel'in Bakü tecrübesinden sonra Sovyet devrimine daha farklı yaklaştığını hatta devrimi eleştirdiğini söylüyor. Yıldız Sertel ailesi ile birlikte Bakü'de yaşadığından bu tepkiye tanık olur. Yıldız Sertel Nazım Hikmet'in söylemlerinden hareketle Sovyetlere umut içinde geldiklerini ancak bir müddet sonra gerçeğin Nazım'ın söylediği gibi olmadığını anladıklarını yazar. Yıldız Sertel anne ve babasının en çok rahatsız olduğu durumun, Sovyetler'in bir polis devleti olmaktan kurtulamamış olması olduğunu söyler. Sertel,2001:259 Gündüz Vassaf, Bakü'de yaşarlarken dayısı Zekeriya Sertel ve yengesi Sabiha Sertel görüşmüş olduğunu yazan Gündüz Vassaf, Komünizme ve Komünist Parti'ye yakınlığı ile bilinen yengesinin Sovyetler'de gördüklerine, yaşadıklarına ilişkin anlattıkları karşısında şaşkınlık içinde kalır. Vassaf, 2000:266-277

** Cemil Koçak, Fikir Hareketleri dergisi ile ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapar:"Fikir Hareketleri bu dönemde Türk fikir hayatında belki de resmi ideolojinin dışında siyasi liberalizmi savunan tek yayın organıdır. Cemil Koçak, "Hüseyin Cahit Yalçın ve Fikir Hareketleri", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 68 (Ağustos 1989), s. 22-30.

*** Bu tefrika Henri Beraud'nun 1925'te Sovyet Rusya'daki gözlemlerine dayanarak kaleme aldığı Ce Que J'ai vu a Moscou kitabına dayanır. Bir işçi çocuğu olduğunu belirten Beraud Sovyet Rusya'ya dair eleştirileri nedeniyle Fransa'daki Komünist Parti tarafından ağır şekilde eleştirildiğini de belirtir. Benzer bir yaklaşım uzun yıllar Moskova Büyükelçiliği yapmış olan Memduh Tezel'in de anılarında vardır. Tezel, 1950:107-200

siplin ve kontrol altında tutulduğu ve mutsuz olduğu vurgusu yapılmaktadır. Sovyet yetkililer için önemli olan tek durumun rejimin geleceği ve devamını sağlamak olduğu belirtilmektedir. (Beraud, 2 Teşrinisani 1933:2-3; Beraud, 9 Teşrinisani 1933:13; Beraud, 16 Teşrinisani 1933:13; Beraud, 23 Teşrinisani 1933: 2-3) Beraud, Komünizm ve Faşizm'i despot ve otoriter iki rejim olarak değerlendirir, her iki ülkedeki hayatın birbirine çok benzediğine işaret ederek iki rejimin de birer diktatörlük olduğunu vurguluyordu. Beraud'ya göre her iki rejimi de açıklayacak üç kelime: baskı, korku ve sükûttur. (Beraud, 30 Teşrinisani 1933:13-14; Beraud, 28 Kânunuevvel 1933:13-14; Beraud, 8 Şubat 1934:13-14; Beraud, 12 Mart 1934: 13-14.)

Henri Beraud'nun Sovyet Rusya ve propagandaya dair tespitleri Vala Nurettin'inkilerle örtüşür. Sovyet yetkililerin ülkeyi ziyarete gelen gözlemcilere sadece görülmesini istedikleri şeyleri gösterdiklerin belirten Beraud, özellikle Batı'dan gelenlere şehrin sefalet içinde kıvranan bölgeleri ve mutsuz kalabalıkların gösterilmediğini yazar. (Beraud, 1 Mart 1934:13-14; Beraud, 8 Mart 1934:13-14; Beraud, 29 Mart 1934:13-14.) Beraud, yoğun ve baskıcı propaganda nedeniyle pek çok gözlemcinin gerçek Sovyetler'i göremediğini, bu propagandanın en etkili araçlarının ise sanat ve basın olduğuna değinir. (Beraud, 10 Mart 1934:13-14) Türk gözlemciler tarafından ulus devlet inşasının önemli araçları, rejimin içselleştirilmesinin etkili vasıtaları olarak değerlendirilen basın ve sanat, Beraud tarafından gerçeklerin saklanmasını görülmemesini sağlayan, yanlış bir Rusya izlenimine neden olan Sovyet propagandasının ana kaynakları olarak değerlendiriliyordu.

Hüseyin Cahit Yalçın da Sovyet Rusya ve oradaki sisteme sempati ile yaklaşanları eleştirmektedir. "Bizde Komünistlik", "Bizde Demokrasi Düşmanlığı", "Demokrasiler ve Diktatörlükler" başlıklı köşe yazılarında eleştirilerini dile getiren Yalçın, Bolşevizm'i "boş bir hülya" ve diktatörlük olarak değerlendiriyordu. Yalçın, Komünizm ve Faşizm'e karşı "milli hâkimiyet rejimi" olarak ifade ettiği demokrasiyi yani siyasal liberalizmi savunur. Demokrasinin her iki diktatörlüğün açtığı tehlikelerle savaş halinde olduğunu belirterek ideal bir sistem olduğunu kanıtlamaya çalışıyordu.(Yalçın, 2 Teşrinisani 1933:1)

Hüseyin Cahit Yalçın, bu tarihlerde başta Ahmet Hamdi Başar'ın çıkardığı Kooperatif dergisinde olmak üzere, Kadro ve yoğun olarak Sovyet Rusya gezisi sonrasında Falih Rıfkı Atay (Atay, 1932 Moskova:5-7) tarafından gündemde tutulan inkılabın bitmediği, devam etmesi gerektiği yaklaşımını da eleştiriyordu. Yalçın, bu yaklaşımın Sovyet Rusya kaynaklı olduğunu ve totaliter yapının, baskının, kontrolün ve disiplinin yani otoriter bir yapının devamını sağlamak için üretildiğini belirtiyordu. (Yalçın, 4 Kânunusani 1934:1-4; Yalçın, 15 Şubat 1934:1-2) Yalçın, bu vesile ile bir kez daha demokrasiye ve onun bu rejimler karşısındaki üstünlüğüne dikkat çeker.

Fikir Hareketleri dergisinde İtalya ve Faşizm üzerinde de ayrıntılı bir şekilde durulur. Hüseyin Cahit Yalçın, Faşizmin de bir diktatörlük ve en az Komünizm kadar demokrasinin karşıtı olduğuna vurgu yapar.(Yalçın, 10 Mayıs 1934:33-36; Yalçın, 31 Mayıs 1934: 31-32) Zira Yalçın, kısa bir müddet sonra Henri Beraud'nun, "Roma'da Neler Gördüm" Faşizm Hakkında Müşahedeler" başlıklı ikinci tefrikasını dergisinde yayınlamaya başladı (Beraud, 31 Mayıs 1934:93-94). Bu tefrikanın amacı da gerçek İtalya'yı göstermektir. Çünkü

İtalya'da da halk bir diktatörlük olan Faşizm nedeniyle sıkı bir kontrol ve baskı altındadır. Beraud'ya göre halk arasında hâkim olan tek durum mutsuzluk ve korkudur.(Beraud, 21 Mayıs 1934:141-142; Beraud, 28 Haziran 1934:158-159; Beraud, 5 Temmuz 1934:173) Beraud, Faşizm ve Komünizm'i birbirinden ayırmaz ve gözlem ve değerlendirmelerinden hareketle özünde tüm diktatörlüklerin benzer olduğunu ispat etmeye çalışır. (Beraud, 26 Temmuz 1934:221) Beraud'nun "Mussolinisiz Faşizm devam edebilir mi" gibi hayati bir soruya cevap aradığı tefrikası, can alıcı bir noktaya parmak basarak biter: Faşizm Mussollini'siz devam etmeyecektir. (Beraud, 4 Teşrinievvel 1938:383; Beraud, 27 Eylül 1934:365-366) Diktatörlükler liderlerine bağlıdır. Ömürleri ancak o liderin ömrü kadardır.

F. Cambo da benzer içerikteki yazılarını Fikir Hareketleri dergisinde yayınladı. Bu yazılar, demokrasinin en büyük düşmanı olarak değerlendirilen diktatörlüğe dikkat çekmek ve gerçekleri göstermek iddiasındadır. F. Cambo'nun "Diktatörlük Zaaf ve Hastalık Alametidir" başlıklı yazısı aslında başta Falih Rıfkı olmak üzere Yakup Kadri ve Yunus Nadi'nin demokrasinin hastalıklı yanları olduğu, mevcut krizin sebebinin demokrasi ve liberalizm olduğu yaklaşımlarına da bir tepki olarak yayınlanır. F.Cambo'nun yazılarının amacı, hastalıklı yapıların diktatörlükler olduğunu ortaya koymaktır. F. Cambo demokrasinin bazı sıkıntıları olduğunu kabul ediyor ancak durumun iddia edildiği gibi bir kriz ya da bunalım olarak değerlendirilmemesi gerektiğini savunuyordu. (Cambo, 11 Kânunusani 1934:11 Kânunusani 1934:1-2; Cambo, 18 Kânunusani 1934:1-2; Cambo, 25 Kânunusani 1934:1-2; Cambo, 8 Şubat 1934:1; Cambo, 22 Şubat 1934:1-2)

Fikir Hareketleri dergisindeki temel yaklaşım her iki rejim karşısında demokrasinin üstünlüğünü kanıtlamaktır. Türkiye'de iki otoriter devlet Sovyet Rusya ve İtalya ilgisinin arttığı günlerde Yalçın da siyasal liberalizmi savunan yayınlarına yoğunluk veriyordu. Yalçın yazılarında diktatörlüklerin demokrasilerin düşmanı olduğu ve milli hâkimiyetin tecellisine engel olduğuna dikkat çekiyordu. Dergide yayınlanan tefrikaların her iki rejimin gerçek yüzünü gösterdiğini belirterek yayınlanma gerekçelerini de izah eden Yalçın, her iki rejimin uygulamadaki durumunun gözlemlerle ortaya konulmasını önemser. Teori ile uygulamanın aynı şeyler olmadığına dikkat çeken Yalçın, böylece Sovyet Rusya ve İtalya'da uygulamada ciddi hatalar, kusurlar ve eksiklikler olduğunu kanıtlamaya çalışır. Zira Yalçın, bu gerçekleri göz ardı ederek her iki rejimi savunanları, gerçeklerin görülmesine engel olduklarını söyleyerek eleştiriyordu. (Yalçın, 18 Teşrinievvel 1934:401-402)*

Falih Rıfkı Atay, Hüseyin Cahit Yalçın'ın eleştirisinin hedefindeki isimdir. Yalçın, Falih Rıfkı Atay'ın Rusya'ya dair övücü ifadelerini ve coşkulu yaklaşımını erken verilmiş bir karar olarak değerlendiriyordu. Atay'ın özellikle Yeni Rusya kitabındaki üslubunu "kulağı dolduran sanat musikisi" benzetmesini yaparak beğenen Yalçın, Atay'ın yaklaşım ve görüşlerini ise eleştirir. (Yalçın, 3 Kânunusani 1935:172-173) Moskova Roma kitabındaki yorumları nedeniyle, Falih Rıfkı'yı objektif bir gözlemci olarak değerlendirmeyen Yalçın, Atay'ın her iki kitabında da demokrasiye dair bir nefret hissini işlediğini düşünür. (Yalçın, 17 Kânunusani 1935:203)

* Benzer içerikteki yazılar için bkz. Francesco Nitti, "Demokrasi Meselesi" Bugünkü Vaziyet", *Fikir Hareketleri*, Sayı: 3 (9 Teşrinisani 1933), s.2.; F.J.C. Haernshaw, "Demokrasi ve Fransız İnkılabı", *Fikir Hareketleri*, Sayı: 4 (16 Teşrinisani 1933), s.1-3;, "Demokrasinin Teessüsü", *Fikir Hareketleri*, Sayı: 5 (23 Teşrinisani 1933), s.1-3

Sovyet Rusya ve İtalya gezilerine dair gözlem ve değerlendirmeler yönetici elitler tarafından 1930'lar Türkiyesi için temel problem olarak görülen iki alanda kullanıldı. Bu alanlardan ilki hiç şüphesiz Dünya ekonomik krizinin etkisi ile sorunların ağırlaştığı ekonomik alan, diğeri de siyasal alandır. Kriz sonunda halkın içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıya çözüm arayan yönetici elitler, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleriyle SCF'nin kurulmasına karar vermiş ancak arzu edilen sonuçlar elde edilememiştir.* İktidar ile muhalefet arasındaki en temel tartışma konusu ekonomi politikası oldu. SCF, liberal eğilimli bir ekonomik yaklaşım benimserken iktidar, Başbakan İnönü'nün Sivas nutkunda ortaya koyduğu "mutedil devletçi" bir yaklaşım benimsedi.*

SCF denemesi, yönetici elitlere ekonomik alan dışında büyük bir problemin olduğunu da gösterdi. Halkın SCF'ye gösterdiği ilgi hoşnutsuzluğunun da kanıtıydı. Durum iktidarı, ekonomik olarak daha kesin çözümler aramaya zorladığı gibi siyasal alanın da yeniden inşa edilmesi gerektiğini gösterdi. Öncelikli olarak ekonomik alanda düzenlemelere başlayan iktidar, mutedil devletçi bir ekonomik anlayıştan 1932'de devletçilik yönünde ekonomik bir anlayışa kaydı. Sovyet Rusya ve İtalya gezileri sonundaki gözlemler bu noktada iktidara yol gösterici oldu.* Zira gözlemcilerin her iki ülkenin de ekonomik alandaki başarıları özellikle Sovyet Rusya'nın planlı ekonomi ile kat ettiği mesafeye dair yaptığı vurgu ve değerlendirmeleri ekonomik yapılanmada kullanıldı. 1932'de Türkiye'de plan ve planlı ekonomiye yapılan vurgunun artmasında geziler etkili oldu. (Tekeli-İlkin, 2004:45-91) Zira gözlemciler iki ülkeye dair tespitleriyle Türkiye'nin ciddi bir ekonomik seferberliğe girmesi gerektiğini ortaya koyuyordu.

Halkın hoşnutsuzluğu, SCF'ye gösterdiği ilgi ve Menemen olayı, yönetici elitlere halkın arzu edilen derecede inkılabın ideolojisi ile yoğrulamadığını gösteriyordu. Durum yönetici elitleri, çözüm arayışına zorladı. Sovyet Rusya ve İtalya gezileri sonundaki gözlem ve değerlendirmeler yönetici elitlerin öncülüğünde başlatılan bu yoğun inşa sürecinde kullanıldı. Amaç ise, siyasal, kültürel ve ekonomik alanın yeniden inşası ancak özellikle de halkın inşasıdır. Gözlemcilerin her iki gezi sonundaki yazılarında özellikle de Sovyet Rusya gezisi sonrasındakilerde iki ülkenin de halkını rejimleri doğrultusunda başarılı bir şekilde inşa etmiş olmasına yönelik vurgu, bu soruna çözüm amacı taşıyordu. Zira Yakup Kadri, Falih Rıfkı, Yunus Nadi'nin, gözlemler üzerinden vurguladığı Türkiye'de de bir an önce inkılabın ideolojinin oluşturulması gerektiği söylemi, bu bağlamdaki düzenlemelerin habercisidir.

Sovyet Rusya ve İtalya gezileri sonundaki gözlemler, 1930'lu yılların yoğun inşa ortamında Kemalizm'in teorileşmesi ve sistemleştirilmesi sürecinde kullanıldı. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 10–18 Mayıs 1931 tarihleri arasında düzenlediği III ve 9–16 Mayıs 1935 tarihleri arasında yapılan IV. Kurultayları sürecin önemli iki basamağıdır. (Giritlioğlu; 1965:90, Tunçay, 1981:307-322) 1931'deki kurultay sonunda hazırlanan CHP'nin 1931 programı, inkılabın ideolojisinin belirlenmesi bakımından önemlidir. Programın esasları vatan, millet,

* Sivas Nutku ve hükümetin ekonomi politikası Sovyet yetkililer ve basını tarafından da ilgi ile takip edilmektedir. Zira İzvestiya gazetesinin haberinde Sivas Nutku, "gerek Türkiye'nin kendisi için gerek onun milli istiklalinin samimi dostları için büyük siyasi ehemmiyeti haiz olan hadise" olarak değerlendirilir. Haberin devamında özellikle demiryolu projesinin Kemalizm'in önemli gayelerinden biri olduğu vurgulanır. BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Kutu No: 248, Dosya Gömleği: 675, Sıra No: 21, Dosya Numarası: 431, (21.09.1930)

devletin esas teşkilatı ve amme hukuku başlıklı maddelerle şekillenirken, fırkanın ana vasıfları kısımda ise Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve İnkılâpçılık yani daha sonra Altı Ok olarak adlandırılacak olan ilkeler kabul edildi. Bu ilkeler arasında aslında yeni olan Devletçilik ve İnkılâpçılık'tır. Diğer ilkeler, daha önceki programda bir şekilde ifade edilmişti. Böylece inkılâp fırkasının ana prensipleri ortaya konulmuş oluyordu. (Giritlioğlu; 1965:90, Tunçay, 1981:307-322)

İnkılapçılık ve devletçilik ilkeleri aslında 1930 sonrası Türkiye'nin iki temel problemininin programa yansımasıydı. İnkılapçılık tanımında yeni inkılaplardan söz edilmemekte, o güne kadar yapılanların korunması üzerinde durulmaktadır. Aslında bu durum iktidarın SCF muhalefeti yıllarında inkılaplara yönelik eleştiriler karşısındaki rahatsızlığının yansımasıydı.** Özellikle inkılabın ideolojisinin belirlenmesi bağlamında o güne kadar yapılan tüm inkılaplar korunmalı ve halk bu prensipler doğrultusunda dönüştürülmeliydi. Halkı dönüştürmenin araçları bağlamında ise, programa bazı yeni eklemeler yapılarak propaganda sürecine zemin hazırlandı. Fırkanın Halkevleri'ni açmakla, tüm fırka üyelerinin fırka prensiplerini en iyi şekilde bilerek yaymakla görevlendirilmesi önemli düzenlemeler olarak programdaki yerini aldı. Eğitim halkı dönüştürecek ve fırka prensipleriyle donatacak en etkili vasıtalardan biri olarak tanımlanmaktaydı. Güçlü bir eğitimle elde edilecek nihai amaç, "kuvvetli cumhuriyetçi, milliyetçi ve laik vatandaş yetiştirmek*"* olarak ortaya konuldu. (Parla, 1995:26-39)

Devletçilik ise, 1929 Dünya ekonomik krizi sonrasında iktidarın çözüm arayışlarının geldiği noktaydı. Daha önce de belirttiğimiz gibi SCF muhalefeti ile iktidar arasındaki tartışma, iktidarın ekonomi politikasının belirginleşmesinde de etkili oldu. 1930'lu yıllardaki ekonomik tartışmaların serbest teşebbüs yani liberalizm ile devletçilik yanlıları arasında devam ettiği görülür. Başta C.H.F olmak üzere, Kadro ve Ülkü dergileri devletçilikten yana bir tavır sergilerken, Ahmet Ağaoğlu, Peyami Safa ve Hüseyin Cahit Yalçın ise farklı görüşleri ile özellikle Kadro dergisi ile polemiğe girmiştir. (Trak, 1985:1087)

C.H.F'nın IV. Kurultay'ı sonunda hazırlanan programda ise, gözlemcilerin sıklıkla üzerinde durduğu Kemalizm'in özgünlüğü vurgusu ön plana çıkar. Kemalizm yeni ve özgün bir yol olarak değerlendirildi. 1931'deki kurultaydan farklı olarak; 1935'te Genel Sekreter Recep Peker'in öncülük ettiği parti devlet birlikteliği üzerinde çok daha kuvvetli bir şekilde durulmakta ve bizzat genel sekreter tarafından Türkiye Cumhuriyeti'nin bir parti devleti olduğu, partinin devletle birlikte çalıştığı vurgulanıyordu. Dönemin üzerinde en çok konuşulan konulardan biri olan plan kavramı, hem ekonomik hem de sosyal ve kültürel alandaki tüm atılımlar için kullanılmıştır. 1935'deki programda Kemalizm'in halka benimsetilmesi bağlamında özellikle kitap, dergi ve gazete gibi propaganda sürecinde etkili olabilecek araçların kullanılmasının zorunluluğu üzerinde durularak, kentlerde ve köylerde kitapsarayları, okuma odaları, evleri kurulması kararlaştırıldı. 1935 programında Kemalizm'in propagandası bağlamında Halkevleri'ne vurgu yapıldığı gibi Devrim Müzelerinin kurulması da önerildi. Bu proje ilk olarak Gaziantep Halkevi tarafından hayata geçirildi.(Parla, 1995:28-46)

* Tekeli ve İlkin, 1931 programında inkılapçılık ilkesinin yer almasını " SCF deneyi sırasında inkılaplara karşı güçlü bir muhalefet belirmesinin etkisi çok yüksek olmakla beraber inkılapçılığın bir statüko kuruculuğuna dönüşmesi" olarak değerlendirir. Tekeli-İlkin; 1981:197-206.

Gözlemcilerin Sovyet Rusya ve İtalya gezileri sonundaki değerlendirmelerinde üzerinde yoğun olarak durdukları konular her iki programda da yer almıştır. Özellikle 1935 programında bu durum daha net olarak ortaya çıkar. Gözlemcilerin halkın inşası bağlamında İtalya ve Sovyet Rusya'da kullanılan yöntemler ve rejimin propagandası bağlamdaki değerlendirme, öneri ya da dikkat çektikleri konular bu programda yer alır. Gözlemcilerin her iki ülkede de iktidarın halkı rejim doğrultusunda dönüştürme ve inşasındaki en önemli araçlar olarak belirttikleri gazete, dergi, kitap başta olmak üzere radyo, sinema, tiyatro ve güzel sanatlar gibi propaganda vasıtaları 1935 programında benzer bir amaç için yerlerini aldı. Özellikle radyo, Sovyet Rusya'da edinilen tecrübenin de etkisiyle yönetici elitlerin daha sistemli yeni bir ideoloji yaratma çabasında özellikle yeni insan yaratma amacıyla halk eğitiminde kullanılmaya başlandı.(Ahıska, 2005:103-14)

Taha Parla'nın belirttiği gibi içeriği 1931 programı üzerine inşa edilmiş olmasına rağmen 1935 programı, Kemalist ideolojinin en gelişkin belgesidir.(Parla, 1995:22) Programda Türk halkının özgün ideolojisinin Kemalizm olduğu belirtilmiştir. Aslında özgünlük vurgusu gözlemcilerin Sovyet Rusya ve İtalya ile yakınlaşmanın bir rejim değişikliğine neden olacağı kaygılarının önüne geçmek için sık sık belirttikleri bir söylemdi ve 1935 programındaki yerini almış oldu.

Her iki programda da halkın eğitimine özel bir yer ayrılmıştır. Eğitimin amacı, her iki programda da parti ideolojisini içselleştirmiş yurttaşlar yetiştirmek, yeni bir insan yaratmaktı.(Parla, 1995:78) Eğitim sadece okullarda değil okul dışında da Halkevleri aracılığıyla yapılacaktı. Halk her yönüyle yeniden arzu edilen şekilde inşa edilecekti. Eğitim konusundaki ısrarın arkasında yönetici elitlerin halkın Kemalizm'i yeterince içselleştirdiğine ikna olmaması yatar. Durum üzerinde gözlemler de etkili oldu. Zira gözlemciler, Sovyet Rusya ve İtalya'nın ulus devlet inşasındaki başarısının en temel nedenini her iki ülke halkının da rejimlerini içselleştirecek şekilde inşa etmiş olması göstermişti. 1931 ve 1935 programlarında eğitime yeni insan yarama misyonu yüklenmiştir.

1935 programının Recep Peker tarafından yapılan açıklama konuşması aslında Türkiye'nin ekonomik krizle başlayan süreçte geldiği noktayı ve ortam karşısında Batı demokrasileriyle dönemin popüler otoriter iki devleti arasındaki tercihteki kararını da göstermesi bakımından önemlidir. Peker, konuşmasında Türkiye'nin uyguladığı devletçilik politikasını Liberalizm ve Marksizm dışında üçüncü ve yeni bir yol olarak tanımlıyordu. Ekonomik alandaki bu ılımlı yaklaşıma karşın kültür, siyaset ve eğitim alanında ise sıkı bir kontrol ve denetim durumu mevcuttur. Recep Peker'in konuşmasının dünyadaki ideolojik ve siyasal gelişmelerle ilgili bölümü son derece önemlidir. Konuşmasının bu bölümünde liberalizmin can çekiştiğine ve krizin sebebi olduğuna değinen Peker, ideal sistem olarak ulus devlete dikkat çeker. Feodal, liberal ve sınıf çatışmasına dayanan devlet anlayışlarını değil ulus devleti ön plana çıkarır. Peker'in konuşmasının en can alıcı ve açıklayıcı ifadesi demokrasiye dair yaptığı değerlendirmedir. Demokrasinin halk tarafından halk için olmak anlamına geldiğine Peker, "Zigana Dağı'nın üzerine portakal ağacı dikilmez" diyerek CHP ve Kemalizm'in kendine göre bir demokrasi anlayışı olduğunu iddia eder. Parla, Peker'in ideal devletinin ulusçu-halkçı-devletçi-otoriter ve korporatist devlet demek olduğunu söyler. (Parla, 1995:140-144)

Parla, bu yapının korporatizmin Faşist olmayan bir alt-türü olan Solidarist yaklaşım olduğunu belirtir. (Parla,1993:7-9)

SONUÇ

Farklı dergi ve gazetelerdeki Sovyet Rusya ve İtalya gezi notlarına topluca baktığımızda birbiri ile çatışan, birbirine zıt iki farklı görüşün ortaya çıktığını görürüz. Zira iktidara yakın çevrelerin Sovyet Rusya ve İtalya gezi değerlendirmeleri ile Vala Nurettin ve Hüseyin Cahit Yalçın'ın Fikir Hareketleri dergisindeki iki Batılı'nın değerlendirmeleri arasında farklar vardır.

Bu iki farklı görüşün bir cephesinde SCF ve Menemen olayı sonrasında aslında öncelikli meselesi inkılapları yerleştirmek ve Kemalizm'in geleceğini garanti altına almak isteyenler vardı. SCF'nın kuruluşu ve sonrasındaki gelişmeler, halkın partiye ilgisi, yönetici elitler tarafından özellikle iki alanda ciddi düzenlemeler yapılmasını zorunlu kılmaktaydı.

Dünya ekonomik krizinin etkisi azaltmak isteyen yönetici elitler, kriz ile mücadelede yeni yöntemler ararken Sovyet Rusya ve İtalya'nın tecrübelerinden yararlanmak istedi. Kriz karşısında pek çok ülkede uygulanmaya başlanan devletçi uygulamalar, Sovyet Rusya'nın başarılı olduğu bir alandı. Özellikle plan, planlı ekonomi ve devletçilik gibi konular bu ilk grupta yer alan gözlemciler tarafından Türkiye'nin ihtiyacına cevap verecek uygulamalar olarak değerlendirildi. Devletin öncülüğünde bir dönüşüm ve yapılanmanın zorunluluğuna inanan Falih Rıfkı Atay, Yunus Nadi ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi gözlemciler, Sovyet Rusya ve İtalya'yı iyi birer örnek olarak gösteriyorlardı. Zira bu gözlemler, ekonomik alanın yeniden inşasında yönetici elitlere yol gösterici ve yardımcı oldu.

SCF de aslında krizin etkilerine karşı bir önlem olarak gündeme getirilmiş ancak yeni sorunların da habercisi olmuştur. Özellikle partiye gösterilen ilgi, İzmir mitinginin yankıları ve hiç umulmadık bir şekilde Türkiye coğrafyasının batısında meydana gelen isyan, yönetici elitlere inkılapların yerleştirilemediğini, halkın inkılabın ideolojisini içselleştiremediğini ve dönüştürülemediğini düşündürttü. Hatta yönetici elitler arasında başarısızlığın nedenleri üzerinde yoğunlaşan bir özeleştiri süreci de başladı. İlk grupta yer alan gözlemciler, Sovyet Rusya ve İtalya'nın Türkiye'nin temel ihtiyacı olarak gördükleri yeni rejimle birlikte yeni bir halkın inşası sorunu için başarılı iki ulus devlet örneği olarak ön plana çıkardılar. Bu bakımdan iki ülkenin de inşa yöntem ve araç ve uygulamaları bu gözlemciler tarafından yoğun olarak ele alınan konu oldu. Birinci grupta yer alan gözlemciler için Sovyet Rusya ve İtalya'yı ön plana çıkaran durum, halkın ve ideolojinin yeniden inşasında otoriter uygulamalara ihtiyaç duyulmasını düşünmeleridir. Zira gözlemcilerin iki başarılı ulus devlet örneği olarak ön plana çıkardıkları Sovyet Rusya ve İtalya'nın başarısının anahtarını otorite, disiplin ve kontrol olarak değerlendirmeleri durumun yansımasıdır. Bu gözlemciler iki ülkedeki otoriter uygulamaları makul de görürler. Kemalizm'in sistemleştirilmesinde ve halkın bu doğrultuda inşasında yoğun bir propaganda sürecine ihtiyaç olduğu söylemi de geziler sonunda gözlemciler tarafında yoğun olarak gündeme getirildi ve CHP programındaki yerini aldı. Her

alanda etkili bir propaganda dolayısıyla kontrol ve disiplin, sürecin olmazsa olmazları olarak değerlendirilmeye başlandı.

İkinci grupta yer alan gözlemciler ise, çok partili siyasal yaşama geçişle birlikte başlayan demokratik ve liberal ortamdan ket vurulmasından ve otoriter bir yöne kayılmasından endişe etmekteydiler ve Sovyet Rusya ile İtalya'daki gelişmeleri bu eksende değerlendiriyorlardı. İlk gruptaki gözlemcilerle aynı anda Sovyet Rusya'ya giden Vala Nurettin'in Rusya'daki gelişmeleri daha farklı değerlendirmesinde bu yaklaşım etkilidir. Vala Nurettin, Sovyet Rusya'yı Türkiye için ideal bir örnek olarak görmez ve ülkenin gerçeklerinin görülmesini ister. Vala Nurettin'in bu tavrı üzerinde Rusya'ya dair önceki tecrübeleri ve Marksizm ile yolunu ayırmış olması da etkilidir.

Hüseyin Cahit Yalçın'ın da benzer kaygılarla Türkiye'de iki otoriter devlete yönelik ilginin arttığı günlerde Fikir Hareketleri dergisinin sütunlarını Batılı gözlemcilerin değerlendirmelerine açar. Yalçın'a göre savaş sonunda siyasi geleneği olmayan ya da yeterince güçlü olmayan ülkelerde siyasi liberalizm yıkılmıştır ve yerine kişisel diktatörlükler kurulmuştur. Yalçın bu yaklaşımların Türkiye'de de etkili olmaya başladığını görür ve durumu bir tehdit olarak algılar. Yalçın da Türkiye için ideal örneklerin Sovyet Rusya ve İtalya olmadığını düşünür. Türkiye için ancak Batılı gerçek bir demokrasinin örnek olabileceğini inanan Yalçın, her iki otoriter rejime karşı demokrasiyi savunur. Hem Vala Nurettin hem de Yalçın, birinci grupta yer alan gözlemcilerin olumlu yaklaştıkları pek çok konuya eleştirel yaklaşırlar ve Sovyet Rusya ile İtalya'daki rejimlerin gerçek yüzlerini göstermeye çalışırlar. Hüseyin Cahit Yalçın, Batılı iki gözlemci üzerinden yapmaya çalışır.

İki grup arasındaki fark, grupta yer alan gözlemcilerin ideolojik yaklaşımlarındaki fark ve konumlarından kaynaklanıyordu. Aslında Sovyet Rusya ve İtalya'daki rejim ne birinci gruptaki ne de ikinci gruptaki gözlemcilerin temel meselesidir. Onlar, ne Komünizm ne de Faşizm ile gerçek anlamda ilgilenmişlerdir. Gözlemciler ideolojik konumlarından hareketle haklılıklarını ortaya koymak açısından iki rejimle ilgilendi. İlk grupta yer alan gözlemciler Kemalizm'i yeniden inşa etmekte amacıyla ikinci grupta yer alan gözlemciler ise SCF ile başlayan demokratikleşme sürecinin devamı yani siyasal liberalizm için Sovyet Rusya ve İtalya ile ilgilendi. Birinci gruptakiler tarafından her iki ülke de başarılı ve ideal örnekler olarak sunulurken, ikinci gruptakiler tarafından aynı ülkeler olumsuz örnekler olarak değerlendirildi. Aslında gözlemler üzerinden Türk yazınsal elitleri arasındaki bir çatışma da gün ışığına çıkmaktaydı.

Yönetici elitler bu iki farklı yaklaşım arasından ilk gruptakilerin gözlemlerini dikkate alarak 1930 sonrasındaki yoğun inşa sürecinde Sovyet Rusya ve İtalya tecrübelerinden yararlanmayı tercih etti. Bu tercih, CHP'nin 1931 ve 1935 programlarına ve sonrasındaki sürece de yansıdı.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri
-Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
-(BCA) Fon Kodu: 30.10.0.0., Kutu No: 237, Dosya Gömleği: 600, Sıra No: 2, Dosya Numarası: 431, (14.06.1932)
-(BCA), Fon Kodu: 30.10.0.0., Kutu No: 248, Dosya Gömleği: 667, Sıra No: 8, Dosya Numarası: 431, (8.05.1932)
-(BCA), Fon Kodu: 30.10.0.0., Kutu No: 12, Dosya Gömleği: 73, Sıra No: 2, Dosya Numarası: 11, (18.02.1932)
-BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Kutu No: 13, Dosya Gömleği: 74, Sıra No: 5, Dosya Numarası: 11, (06.06.1932)
-BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Kutu No: 13, Dosya Gömleği: 74, Sıra No: 8, Dosya Numarası: 11, (13.06.1932)
-BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Kutu No: 237, Dosya Gömleği: 598, Sıra No: 15, Dosya Numarası: 424, (27.01.1931)
-BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Kutu No: 234, Dosya Gömleği: 579, Sıra No: 10, Dosya Numarası: 422, (25.06.1934)
-BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Kutu No: 13, Dosya Gömleği: 74, Sıra No: 2, Dosya Numarası: 11, (02.06.1932)
-BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Kutu No: 248, Dosya Gömleği: 675, Sıra No: 21, Dosya Numarası: 431, (21.09.1930)
BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Kutu No: 129, Dosya Gömleği: 926, Sıra No: 11, Dosya Numarası: 107, (28.05.1933)
-**National Archive(**
-F.O. 371/14579/Fıles 961-1511
-F.O.371/14586/Fıles 5133-6859 (1930), 6121/ 6430/ 6495/
-F.O.371/15376/Fıles 619, (1931),718/44
-F.O.371/16092/Fıles 335-702 (1932), 2380/ 2381/ 2382/ 2450/ 2711/ 3179/ 3834/3938.
-F.O. 371/16094/Fıles 2396-2808 (1932), 2617/ 2657/ 2658/ 2772/ 2980
-Gazeteler
-Hâkimiyeti Milliye, Cumhuriyet, Akşam, Milliyet
Kaynakça
Ağaoğlu, Ahmet (1994), *Serbest Fırka Hatıraları***,** İletişim Yayınları, İstanbul
Ahıska, Meltem (2005), *Radyonun Sihirli Kapısı Garbiyatçılık ve Politik Öznellik*, Metis Yayınları, İstanbul
Alaattin Cemil, "Moskova'ya Doğru", *Cumhuriyet*, 5 Mayıs 1932
Atay, Falih Rıfkı, "Fırka ve Meclis", *Hâkimiyeti Milliye,* 8 Nisan 1931.
----------, "Yeni Rusya 2", *Hâkimiyeti Milliye*, 14 Teşrinisani 1930
----------, "Kama-Kalem", *Hâkimiyeti Milliye*, 24 Kânunuevvel/Aralık 1930.
----------, "Leningrat", *Hâkimiyeti Milliye*, 18 Teşrinisani 1930;
----------, "Rusya'da Neler Oluyor", *Hâkimiyeti Milliye*, 7 Kânunuevvel 1930
----------, "Bir Komünist", *Hâkimiyeti Milliye*, 17 Kânunuevvel/Aralık 1930
----------, "İkinci Fırka", *Hâkimiyeti Milliye*, 12 Mart 1931

----------, “Moskova”, *Hâkimiyeti Milliye* 16 Teşrinisani 1930,
----------, “Odesa”, *Hâkimiyeti Milliye*, 15 Teşrinisani 1930
----------, “Senelerden Beri Şarktan Beklenen Müjde Türkiye ve Rusya’dan: İflas ve İmdat Çığlığı”, *Hâkimiyeti Milliye*, 13 Teşrinisani 1930
----------,“İnkılapçı Metotlar Komünist Fırkası Halk Gençlik Arasında Nasıl Çalışıyor ve Propaganda Kuvvetleri Nedir”, *Hakimiyeti Milliye*, 19 Teşrinisani 1930
----------,“Kremlin’in Adamları”, *Hâkimiyeti Milliye*, 17 Teşrinisani 1930
----------, (1931a), *Yeni Rusya*, Hâkimiyeti Matbaası, Ankara
---------- (1931b), *Faşist Roma Kemalist Tiran ve Kaybolmuş Makedonya*, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara
---------- (1932), *Moskova Roma*, Ahmet Halit Kitaphanesi, Ankara
---------- (1963), *Batış Yılları*, Dünya Yayınları, İstanbul
----------(1961), Çankaya, Cilt:I, Dünya Yayınları, İstanbul
Avşar, Abdülhamit (1998), *Serbest Cumhuriyet Fırkası (Bir partinin Kapanmasında Basının Rolü),* İstanbul
“Başvekilin Seyahati”, *Akşam*, 25 Nisan 1932
Belge, Burhan Asaf , “Rusya Seyahati”, *Hâkimiyeti Milliye*, 29 Nisan 1932
Beraud, Henri, Moskova’da Neler Gördüm Komünistliğin İflası”, *Fikir Hareketleri*, Sayı 2 (2 Teşrinisani 1933), ss.2-3
----------, “Moskova’da Neler Gördüm Komünistliğin İflası”, *Fikir Hareketleri*, Sayı: 25 (12 Mart 1934), ss. 13-14.
----------, “Moskova’da Neler Gördüm” Komünistliğin İflası, *Fikir Hareketleri*, Sayı: 5, (23 Teşrinisani 1933), ss. 2-3.
---------- ,“Roma’da Neler Gördüm, Faşizm Hakkında Müşahedeler”, *Fikir Hareketleri*, Sayı: 36 (28 Haziran 1934), ss.158-159
----------, “Roma’da Neler Gördüm, Faşizm Hakkında Müşahedeler”, *Fikir Hareketleri*, Sayı: 40 (26 Temmuz 1934), s.221-222
----------, “Roma’da Neler Gördüm, Faşizm Hakkında Müşahedeler”, *Fikir Hareketleri*, Sayı: 49 (27 Eylül 1934), ss.365-366.
----------, “Moskova’da Neler Gördüm” Komünistliğin İflası, *Fikir Hareketleri*, Sayı 1 (Teşrinievvel 1933), ss.20-22
----------, “Moskova’da Neler Gördüm” Komünistliğin İflası, *Fikir Hareketleri*, Sayı: 6, (30 Teşrinisani 1933), ss. 13-14
----------, “Roma’da Neler Gördüm, Faşizm Hakkında Müşahedeler”, *Fikir Hareketleri*, Sayı: 32 (31 Mayıs 1934), ss.93-95
----------, “Roma’da Neler Gördüm, Faşizm Hakkında Müşahedeler”, *Fikir Hareketleri*, Sayı: 37 (5 Temmuz1934), ss.173-174
----------, Moskova’da Neler Gördüm Komünistliğin İflası”, *Fikir Hareketleri,* Sayı 3 (9 Teşrinisani 1933), ss.13-14
----------, Moskova’da Neler Gördüm Komünistliğin İflası”, *Fikir Hareketleri*, Sayı 4 (16 Teşrinisani 1933), ss.13-15
----------, Moskova’da Neler Gördüm Komünistliğin İflası”, *Fikir Hareketleri*, Sayı: 20 (8 Mart 1934), ss. 13-14.
----------,“Moskova’da Neler Gördüm Komünistliğin İflası”, *Fikir Hareketleri*, Sayı: 16

(8 Şubat 1934), ss. 13-14
----------,"Moskova'da Neler Gördüm" Komünistliğin İflası", *Fikir Hareketleri*, Sayı: 10 (28 Kânunuevvel 1933), ss.13-14
----------, "Roma'da Neler Gördüm, Faşizm Hakkında Müşahedeler", *Fikir Hareketleri*, Sayı: 35 (21 Mayıs 1934), ss.141-142
----------, "Moskova'da Neler Gördüm Komünistliğin İflası", *Fikir Hareketleri*, Sayı: 19 (1 Mart 1934), ss. 13-14.
----------, "Moskova'da Neler Gördüm Komünistliğin İflası", *Fikir Hareketleri*, Sayı: 23 (29 Mart 1934), ss. 13-14.
Boratav, Korkut (1974), *100 Soruda Türkiye'de Devletçilik*, Gerçek Yayınevi, İstanbul
---------- (1993), *Türkiye İktisat Tarihi (1908-1985),* Gerçek Yayınevi, İstanbul
Cambo, F., "Diktatörlük zaaf ve Hastalık Alametidir", *Fikir Hareketleri*, Sayı: 12 (11 Kânunusani 1934), ss.1-2.
----------., "Diktatörlükleri Doğuran Sebepler", *Fikir Hareketleri*, Sayı: 13 (18 Kânunusani 1934), ss.1-2
----------., "Kanuni ve Kısa Diktatörlükler", *Fikir Hareketleri*, Sayı: 18 (22 Şubat 1934), ss.1-2.
----------.,"Diktatörlükleri Doğuran Sebepler", *Fikir Hareketleri*, Sayı: 14 (25 Kânunusani 1934), ss.1-3
----------.,"Diktatörlükleri Kolaylaştıran Sebepler", *Fikir Hareketleri*, Sayı: 16 (8 Şubat 1934), ss.1-3
Caretto, Giacomo, "1930'larda "Kemalizm-Faşizm-Komünizm Üzerine Polemikler, I-II", *Tarih ve Toplum*, Sayı:17–18, (Mayıs 1985/Haziran 1985), s. 56–60; 62–65.
Cevat Nizami, "Rusya ve Biz", *Akşam,* 19 Mayıs 1932
Çelebi, Mevlüt, "Başvekil İsmet Paşa'nın İtalya Seyahati", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 2 (Aralık 2007), ss.21-52.
Ertuğrul, Muhsin, "Moskova Notları", *Darülbedayi*, Numara 49, Sene 6 (11.Birinci Teşrin 1934), ss.5-6
----------, "Moskova Notları", *Darülbedayi,* Numara 50, Sene 6 (18.Birinci Teşrin 1934), s.4-6
----------, "Moskova Notları", *Darülbedayi*, Numara 53, Sene 6 (1.Birinci Kanun 1934), ss.3-6
----------, "Moskova Notları", *Darülbedayi*, Numara 56, Sene 6 (15.İkinci kanun 1935), s.4-6
----------, "Moskova Notları", *Darülbedayi,* Numara 58, Sene 6 (15.Mart 1935), ss.4-6
Febvre, Lucien (1995), *Rönesans İnsanı*, Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitapevi, Ankara
Fethi Okyar'ın Anıları-Atatürk Okyar ve Çok Partili Türkiye, (1997) Haz. Mehmet Seyitdanlıoğlu, İş Bankası Yayınları, Ankara
Giritlioğlu, Fahir (1965), *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii*, Cilt: I; Ankara
Gökyay, Orhan Şaik, "Türkçe'de Gezi Kitapları", *Türk Dili Gezi Özel Sayısı*, Sayı: 258 (Mart 1973), ss. 457-467.
Gönlübol, Mehmet-Sar, Cem (1987), *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara

Haernshaw, F.J.C., "Demokrasi ve Fransız İnkılabı", *Fikir Hareketleri*, Sayı: 4 (16 Teşrinisani 1933), ss.1-3
----------., "Demokrasinin Teessüsü", *Fikir Hareketleri*, Sayı: 5 (23 Teşrinisani 1933), ss.1-3
İlmen, Süreyya (1951), *Dört Ay Yaşamış Olan Zavallı Serbest Fırka*, Mehmet Said Matbaası, İstanbul
"İsmet Paşa Hz. Roma'ya Hareket Etti", *Akşam*, 22 Mayıs 1932
"İsmet Paşa ve Heyeti Erkanı Roma'dan Hareket Etti", *Akşam* 30 Mayıs 1932
"İsmet Paşanın Roma'da İlk Beyanatı", *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1932;
"İsmet Paşanın Türk Rus Dostluğu Hakkında Mühim Bir Nutku", *Akşam*, 4 Mayıs 1932
"İtalya ve Biz", *Akşam,* 29 Mayıs 1932
Kahn, Arnold, "Türk İtalyan Ticareti daha İnkişaf Edebilir", *Cumhuriyet,* 26 Mayıs 1932
Karaosmanoğlu, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, "Ankara Moskova Roma "Fransız İnkılabı", *Kadro***,** Sayı: 6 (Haziran 1932), ss.38-40
----------, "Ankara Moskova Roma 1", *Kadro*, Sayı: 7 (Temmuz 1932),ss. 35-39
----------, "Ankara Moskova Roma", *Kadro*, Sayı: 9 (Eylül 1932), ss.34-36.
----------, "Ankara Moskova Roma", *Kadro,* Sayı: 14 (Şubat 1933), ss.39-41.
----------, "Ankara Moskova Roma 1", *Kadro*, Sayı: 7 (Temmuz 1932), ss.34-36.
----------, "Ankara Moskova Roma", *Kadro*, Sayı 11(İkinci Teşrin 1932), ss. 38-40
----------, "Ankara Moskova Roma", *Kadro*, Sayı: 13 (İkinci Kanun 1933), ss. 29-31
----------, "Ankara Moskova Roma", *Kadro*, Sayı: 16 (Nisan 1933), ss.38-40.
----------, "Ankara Moskova Roma", *Kadro*, Sayı: 12 (Birinci Kanun 1932), s.33-36
----------,"Ankara Moskova Roma", *Kadro*, Sayı: 15 (Mart 1933), ss.32-35
Keyder, Çağlar (1993), *Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
Koçak, Cemil (2006), *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası: Tarih Yazımında Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İletişim Yayınları, İstanbul
Cemil Koçak, "Hüseyin Cahit Yalçın ve Fikir Hareketleri", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 68 (Ağustos 1989), ss. 22-30.
Löschburg, Winfried (1998), *Seyahatin Kültür Tarihi*, Dost Yayınları, Ankara
"Milli Sanayimizi İnkişaf Ettirmek için Moskova'da Bir İtilaf", *Hâkimiyeti Milliye*, 9 Mayıs 1932
Mongerdi, Antonio, "Ziraat ve Sanayi M. Musolini'nin Ziraat Kanunu", *Cumhuriyet* 23 Mayıs 1932
"Musollini Dün Akşam Büyük Bir Ziyafet", *Akşam*, 27 Mayıs 1932,
Nitti, Francesco, "Demokrasi Meselesi" Bugünkü Vaziyet", *Fikir Hareketleri*, Sayı: 3 (9 Teşrinisani 1933), ss.2-4
Okyar, Ali Fethi (1987), *Serbest Fırka Nasıl Doğdu, Nasıl Feshedildi*, İletişim Yayınları İstanbul
Parla, Taha(1993), *Ziya Gökalp Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*, İletişim Yayınları, İstanbul
----------(1995), *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları***,** Cilt: III, İletişim Yayınları, İstanbul
"Roma Seyahati", *Akşam*, 23 Mayıs 1932,
Sertel, Zekeriya (1977), *Hatırladıklarım*, Gözlem Yayınları, İstanbul
---------- (1993), *Olduğu Gibi Rus Biçimi Sosyalizm, İletişim* Yayınları, İstanbul
Sertel, Yıldız (2001) *Annem Sabiha Sertel Kimdi Neler Yazdı*, Belge Yayınları, İstanbul

Soydan, Mahmut, "Rusya İntibaları", *Milliyet*, 11 Mayıs 1932.
Tanpınar, Ahmet Hamdi (1988), *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitapevi, İstanbul
Tchernavina, Tatiana, "Guepeou'dan Kaçanlar Bolşevik Rusya'da Hayat*", Fikir Hareketleri*, Sayı: 53 (25 Teşrinievvel 1934), ss.13-14
Tekeli, İlhan- İlkin, Selim (1983), *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları*, Ankara, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları, Ankara
---------- (2004), *Cumhuriyetin Harcı*, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
Tezel, Yahya S.(1982), *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950*), Yurt Yayınları, Ankara
Tezel, Memduh (1950), *Moskova'dan Geliyorum*, Berkalp Kitapevi, Ankara
Timur, Taner(1993), *Türk Devrimi ve Sonrası*, İmge Yayınları, Ankara
Trak, Ayşe, "Liberalizm-Devletçilik Tartışmaları (1923–1939)" *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul, 1985, s. 1087-1097.
"Türk İtalyan Dostluk Misakı", *Akşam*, 26 Mayıs 1932,
Türkiye'de Devletçilik (1995), Der. Nevin Çoşar, Bağlam Yayınları, İstanbul
Vala Nurettin , "Bolşevik Rejimine Dair Bir Tefelsüf", *Akşam*, 10 Mayıs 1932.
----------, " Rusya İntibaları", *Akşam*, 12 Mayıs 1932.
----------, "Bir Rus Şehrinin Manzarası", *Akşam*, 25 Mayıs 1932
----------, "İnkılaptan Sonraki Bolşevik", *Akşam*, 17 Mayıs 1932
----------, "Kapısı Önünde Nöbetçi Bekleyen Kilitsiz Hapishaneler", *Akşam* 15 Mayıs 1932
----------, "Moskova'da Dokuz Saatlik Süren Büyük Geçit Resmi", *Akşam*, 11 Mayıs 1932
----------, "Sovyet Memleketlerinde Hürriyet Adliye İltimas ve Rüşvet", *Akşam,* 28 Mayıs 1932
----------, "Sovyetlerde Tahsil", *Akşam,* 27 Mayıs 1932
----------, Sovyet Memleketlerinde Para", *Akşam*, 26 Mayıs 1932;
----------, "Rusya İntibaları: Moskova'da Dokuz Saatlik Büyük Geçit Resmi", *Akşam*, 10 Mayıs 1932
----------(1995), *Bu Dünya'dan Nazım Geçti*, İlke Kitap, İstanbul
Vassaf, Gündüz (2000), *Annem Belkıs*, İletişim Yayınları, İstanbul
Weiker, Walter F. (1973), *Political Tutalage and Democracy In Turkey The Free Party and Its Aftermath,* Leiden
Yalçın, Hüseyin Cahit, "Benim Anladığım Faşizm", *Fikir Hareketleri*, Sayı: 32 (31 Mayıs 1934), 31-32.
---------- , "Bay Falih Rıfkı Atay, Moskova-Roma I", *Fikir Hareketleri*, Sayı: 65 (17 Kânunusani 1935), ss. 203-204
----------, "Bir Hulasa Milli Hâkimiyet Rejimi ve Düşmanları", *Fikir Hareketleri*, Sayı: 52 (18 Teşrinievvel 1934), ss.401-403
----------, "Demokrasiden Diktatörlüğe", *Fikir Hareketleri*, Sayı:11 (4 Kânunusani 1934), s.1-4
----------, "Bay Falih Rıfkı Atay Yeni Rusya 1", *Fikir Hareketleri*, Sayı: 63 (3 Kânunusani 1935), ss. 172-174
----------, "Bizde Demokrasi Düşmanlığı", *Fikir Hareketleri*, Sayı: 9 (21 Kânunuevvel 1933), s.1-4
----------, "Bizde Komünistlik", *Fikir Hareketleri*, Sayı: 2, (2. Teşrinisani 1933), ss.1-4

----------, "Demokrasiler ve Diktatörlükler", *Fikir Hareketleri*, Sayı: 10, (28 Kânunuevvel 1933), s.1-3
----------, "Faşizm Diktatörlüğü", *Fikir Hareketleri*, Sayı: 29 (10 Mayıs 1934), ss. 33-36
----------, Diktatörlüğün Tevellüdünde Demagojinin Tesiri", *Fikir Hareketleri*, Sayı: 17 (15 Şubat 1934), s.1-2
Yetkin, Çetin (1997), *Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul 1997.
Yunus Nadi, "İtalya İntibaları M. Mussolini ve Türk İnkılabı", *Cumhuriyet*, 5 Haziran 1932
----------, "Başvekilin İlk Beyanatı: Türkiye'den Rusya'ya Selam ve Muhabbet", *Cumhuriyet*, 27 Nisan 1932
----------, "İsmet Paşa'nın Rusya Seyahati İntibalarından Beş Senelik Plan", *Cumhuriyet*, 18 Mayıs 1932
----------, "İsmet Paşa'nın Rusya Seyahati ve Neticeleri IV", *Cumhuriyet*, 14 Mayıs 1932
----------, "İsmet Paşanın Rusya Seyahati ve Neticeleri I", *Cumhuriyet,* 11 Mayıs 1932
----------, "İstanbul'dan Odesa'ya", *Cumhuriyet*, 6 Mayıs 1932
---------- "Kemalist Türkiye'den Faşist İtalya'ya Selamlar", *Cumhuriyet* 27 Mayıs 1932
----------, "M. Musolini'ye Göre Şehir ve Köy Telakkisi", *Cumhuriyet*, 4 Haziran 1932
----------, "Rusya Mektupları", *Cumhuriyet*, 9 Mayıs 1932
----------, "Türk İtalyan Dostluğu", *Hâkimiyeti Milliye*, 7 Mayıs 1932
----------, "Türk İtalyan Dostluğunun Takviyesine Doğru", *Cumhuriyet,* 23 Mayıs 1932
----------, "Yanı Başımızda Yeni Bir Amerika Vücut Buluyor", *Cumhuriyet*, 13 Mayıs 1932
----------, "Yeni Türkiye Hakkında Mühim Bir Konferans", *Cumhuriyet,* 3 Haziran 1931
----------, "Türk ve İtalyan Başvekilinin Mühim Beyanatları", *Cumhuriyet,* 30 Mayıs 1932

Özet

Sovyet Rusya ve İtalya Gezilerinin Türk Siyasal Yaşamına Etkisi (1930-1932)

1930 ve 1932 yıllarında Sovyet Rusya ve İtalya'ya yapılan geziler ekonomik ve kültürel olduğu kadar siyasal alanda da etkili oldu. Her iki devlet de Dünya ekonomik krizinin neden olduğu zorlu ekonomik koşullara devletçi politikalar takip ederek daha rahat direnebildiler. Bu başarı, krizden etkilenen Türkiye'nin ve Türk aydının da dikkatin çekti. Türkiye, 1930 yılına Dünya ekonomik krizinin etkisi altında girdi. Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesi ve Menemen Olayı da iktidara bir yönüyle halkın arzu edilen düzeyde rejimi benimsemediği ve inşa edilemediğini gösterdi. Bu bakımdan 1930'lu yıllar iktidarın sistemi ekonomik, siyasal kültürel ve sosyal bakımdan inşa ettiği bir dönem oldu. Yeniden yoğun bir inşaya ihtiyaç duyan iktidar, genç Cumhuriyet için başarılı örnekler bulmak istedi. Sovyet Rusya ve İtalya ise hem ekonomik hem de siyasal bakımdan özellikle ulus devlet inşasındaki başarıları noktasında Türkiye için ideal iki örnek olarak ön plana çıkarılmaktaydı.

Geziler hem ulus devlet inşasında genç Cumhuriyet için en iyi örneği bulmak nokta-

sında hem de halkın faklı rejimlere ve ülkelere dair bilgi kaynağı olması bakımından önemli bir yere sahipti.

Başka dünyayı merak etme ve başkalarıyla merak edilen bu dünyayı paylaşma hissiyle kaleme alınan gezi yazıları, özellikle sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve düşünce tarihi yazımında kullanılması gereken son derece önemli metinlerdir.

Bu yazımızda Sovyet Rusya ve İtalya'ya 1930-1932 aralığında yapılan gezilerin ulus devlet inşasında siyasal ve kültürel düşüncenin oluşmasındaki etkisi irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Sovyet Rusya, İtalya, Komünizm, Faşizm, Kemalizm, ulus devlet

Abstract

The Impact of Soviet Russia and Italy Trips Upon The Turkish Political Life (1930-1932)

The trips to Soviet Russia and Italy between the years 1930 and 1932 were influential on economical and cultural fields as well as on political field. Both of those states could resist the tough economical conditions created by the global economic crisis carrying out statist policies. This success also attracted crisis-torn Turkey and Turkish intelligentsia. Turkey welcomed the year 1930 under the influence of global economic crisis. Free Republican Party attempt and events in Menemen proved that the regime had not been constructed well and had not been adopted sufficiently by the mass of people. In this respect, 1930s in Turkey were the years of economical, political, cultural and social construction of the system. Government, in the need of intensive re-construction, sought successful models for the young Republic. Soviet Russia and Italy were two outstanding models for Turkey in terms of their success in both economics and politics, and especially in nation-state construction.

Those trips had an important place in both discovering the best model for the young republic in the construction of nation state and being the source of information for the public about different regimes and countries.

Travel books, which are created as a result of interest in another world, are written out to tell about the visited places; and these books are very important texts in historiography, especially in composing the socio-economical and socio-cultural history of thought.

In this article the trips to Soviet Russia and Italy between the years 1930 and 1932, analyze impressions to the development of political and cultural thought born within the period of transition in the construction of nation state.

Keywords: Soviet Russia, Italy, Communism, Fascism, Kemalizm, nation-state.